

Skyltar och information GENESMON

Raä 22 och 151, Själevads sn. Ångermanland
Örnsköldsviks kn. Västernorrlands län.

Rapport 2013:13
Lars Göran Spång

Murberget Läns museet Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Skyltar och information, GENESMON. Raä 29 och 151, Själevads sn. Ång. Örnsköldsviks kn.
Västernorrlands län.

© Murberget Läns museet Västernorrland, Lars Göran Spång
Härnösand 2013
Bilder: Jan Dufva, Björn Grankvist, Anna-Karin Lindquist, Agne Säterberg, Lennart Wessberg.

ISSN 2000-0111

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
Ingångar och stigar.....	5
Utgrävningsplatsen, Raä 22.....	5
Källor.....	7
Bilder.....	13
Experimentgården.....	16
Källor.....	16
Bilder.....	21
Skyltar.....	25
Illustratörer.....	27
Skyltutformning.....	29
Montering.....	29
Folder och webbsida.....	30
QR-kod.....	31
Översättning.....	32
Bilagor.....	42
Ansökan.....	42
Beslut.....	48
Kostnader.....	50
Skyltunderlag.....	51

Inledning

Genesmon och höjdlinjer på 20, 18, 16 och 14 m.ö.h. vilket motsvarar strandlinjer från 100, 200, 350 och 500 e.Kr. Gravar = rött, husgrunder = gult.

GENESMON är ett friluftsområde nära Örnsköldsvik som väckte stor uppmärksamhet när Umeå universitet 1977 startade seminariegrävning vid de då kända fornlämningarna Raä 29. Sedan 1910-talet var ett gravfält känt.

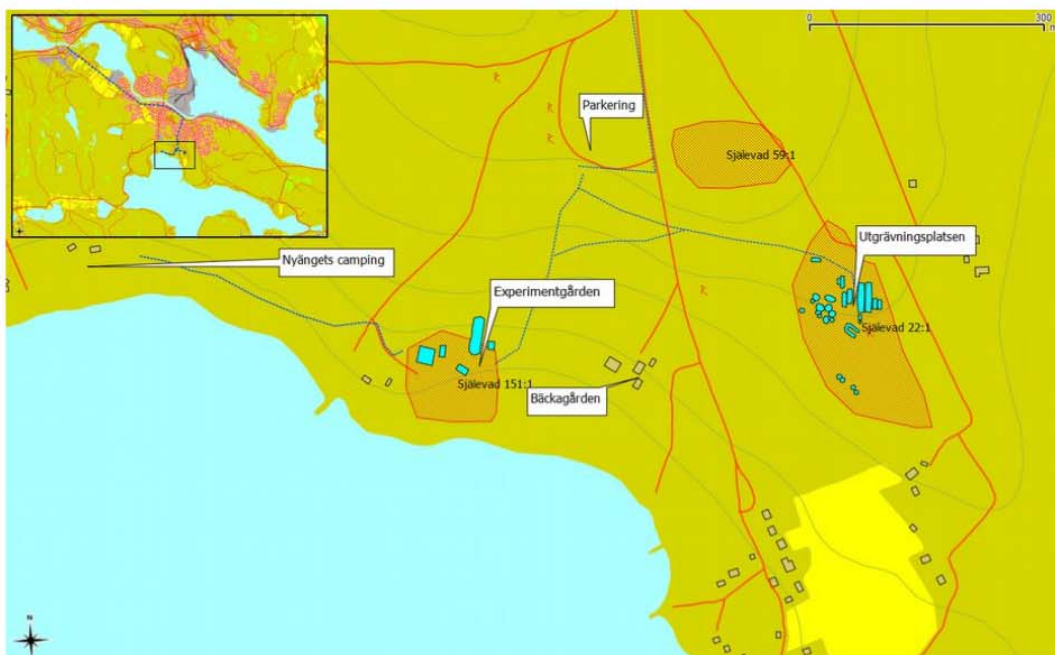
Örnsköldsviks kommun planerade bostäder i området och seminariegrävningarna var från början tänkta att frigöra marken för exploatering. När det redan vid första säsongen stod klart att området bestod av huslämningar skrinlades planerna på exploatering och i stället fortsatte utgrävningarna med stöd av länsarbetsnämnden. Grävningsledare var Anna-Karin Linqvist och Per Ramqvist, som lade fram sin avhandling om resultaten 1983. Fler undersökningar utfördes därefter och Ramqvist och Linqvist presenterade en sammanfattande publikation 1993.

1982 påbörjade fritidsnämnden och kulturnämnden *Pionjärbyn*, en pedagogisk verksamhet för att levandegöra forntiden. Sedermera utvecklades tankarna på en mer institutionaliserad form och museet fick uppdraget att föreslå en lösning för att inrätta ett *arkeologiskt-pedagogiskt försökscentrum*. 1991 bildades stiftelsen *Gene fornby*, som skulle förverkliga planerna med tre stödben som mål; forntida teknik, pedagogik och turism. (Edberg & Spång 2009; Edblom 2004, sid 1ff)

Stiftelsen bestod av ledamöter från landstinget, kommunen, Umeå universitet, länsstyrelsen, Mittsverige turism samt länsmuseum. Verksamheten var till en början inriktad på att rekonstruera de hus som grävts fram, samt att utveckla den pedagogiska verksamheten och sörja för turismen. Kontor och utställningar var förlagda till Bäckagården. Efter hand utfördes experiment med boende och uppvärmning, odling, matlagning, vävning, smide, båtbyggen m.m. Bäckagården såldes senare och en ny servicebyggnad, *Järnkrogen*, upprättades intill fornbyn.

Lena Edblom var chef för verksamheten fram till att hennes avhandling lades fram 2004. Därefter drevs verksamheten på entreprenad av företaget AGMA. Lösningen fick inte avsedd effekt och stiftelsen ville överlåta anläggning och drift till Örnsköldsviks kommun. Överlåtelsen innebar att stiftelsens kapital först skulle användas till upprustning och skyltning. Formellt överläts anläggningen i maj 2013. Stiftelsen har därmed ingen uppgift och kommer att avvecklas. Mittsverige turism och länsstyrelsen har sedan några år redan lämnat stiftelsen.

Ingångar och stigar

Infart och stigar i blått.

Genesmon ligger lite avigt till för utsocknes. Det är nödvändigt med hänvisningsskyltar från E4 ända fram till parkeringen. Bästa anslutningen från E4 är via Domsjövägen-Pensionärsvägen. Google Street-View finns utmed hela sträckan fram till parkeringen.

Området är genomkorsat av flera stigar och de som leder till utgrävningsplatsen och experimentgården från parkeringen bör markeras tydligt. En hänvisningsskylt och markerad stig från Nyångers camping kan också locka besökare.

Genesmon är tillgänglig för kusttrafik och en framtida satsning på gästhamn skulle även kunna locka sjöfarare till området. Det här informationsprojektet riktar sig emellertid till målgruppen som tar sig till parkeringen.

Utgrävningsplatsen, Raä 22

De första uppteckningarna om fornlämningar på Genesmon gjordes av Eskil Olsson 1910 (FMIS) och 1962 grävde Evert Baudou ut tre gravhögar. Han daterade dem till vikingatid och gissade att en gård låg intill från samma tid. Höga fosfatvärden hade dokumenterats norr och öst om gravarna, samt skärersten (Baudou 1968, s. 139).

När Örnsköldsviks kommun planerade småhusbebyggelse i området blev arkeologiska institutionen vid Umeå universitet involverad och en "utredning" gjordes 1977. Institutionen gjorde en fosfatkartering och vid utgrävningar påträffades två långhus. Utgrävningar fortsatte sedan under Per Ramkvist ledning fram till 1981 (Ramkvist 1981). Därefter har även Anna-Karin Lindkvist varit grävningsledare (Lindkvist 1982, Lindkvist&Ramkvist 2009, Ramkvist 2010).

Koordinatsystemet har varit fristående och utlagt av kommunen 1978 utifrån ett lokalt system. På grävområdet finns två plintar med de lokala koordinaterna på plåtbrickor. Rektifieringen till dagens system har inte varit enkelt. I Ramkvists avhandling (1983, sid 22) finns emellertid en översikt med fastighetsgränser som går att kalibrera mot exempelvis WGS84.

Översiktskarta över använt koordinatsystem från Ramkvist 1983. Fastighetsgränser (blått) och fornlämningsområden (rött) från FMIS och fastighetskartan. I övre vänstra hörnet plåtbrickan med lokala koordinater på grävplatsen.

Under årens lopp tycks koordinatsystemet ha drivit iväg några meter. På flygbilder (från Bing eller Google) syns husgrunderna tydligt men de ligger förskjutna i förhållande till planerna.

Det har varit angeläget att få klarhet i denna fråga för att kunna placera skylten mitt i grävområdet och undvika orörda lager.

Grävplan (Lindqvist 2009) rektifierad till dagens koordinater och flygbild från Bing. En förskjutning på ca 7 meter från det redovisade lokala nätet (Ramqvist 1983, sid 22).

Källor

Baudou, Evert 1992. Arkeologisk forskning i Ångermanland nolaskogs. Hur ett forskningsområde utvecklas. *Arkeologi nolaskogs. Fornlämningar, fynd och forskning i norra Ångermanland* (Red. Edblom, Lena & Grundberg, Leif) Skrifter från Örnsköldsviks Museum nr 3:1992.

En utförlig redovisning av vilka tankegångar som föregick utgrävningarna vid Genesmon och vilka ambitioner Umeå universitets arkeologiska institution hade. Den ursprungliga förhoppningen var att ett projekt i Trogsta, Hälsingland, skulle omfatta en äldre fas, och Gene en yngre. Sedan visade det sig att Genesmon var äldre. Arnäsbacken kom i stället att representera en yngre epok. Baudou beskriver även betydelsen av paleogeologisk inriktning som tog sin början 1977. Tankarna om att rekonstruera husen började formuleras redan 1981 på ett seminarium på Hampnäs folkhögskola.

Lindqvist Anna-Karin 1992. Nya perspektiv på Ångermanlands järnålder. *Arkeologi nolaskogs. Fornlämningar, fynd och forskning i norra Ångermanland*. Skrifter från Örnsköldsviks Museum nr 3:114-120. Örnsköldsvik.

En genomgång av boplatser från förromersk tid, som motsäger teorin om avfolkning (fimbulvinter) under äldre järnålder. Raä 59, 150 meter norr om Gene gården, har daterats till 300 f.Kr. Fynd av asbestkeramik, hårdar, brända fisk- och djurben, järn och förkolnat frö av korn. Frågan ställs vad som blev av keramiktraditionen?

Lindqvist, Anna-Karin & Ramqvist, Per 1993. Gene. En stormansgård från äldre järnålder i Mellannorrland.

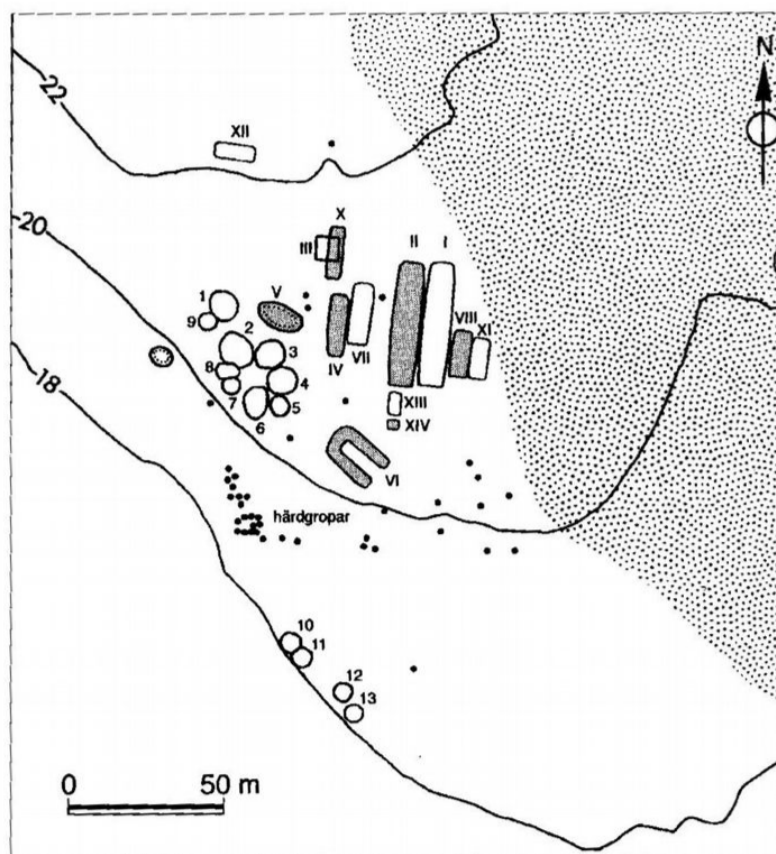
Uttömmande sammanfattning om resultaten av utgrävningarna av gårdskomplexet på Genesmon (Raä 22). Dock inte om utgrävningen av den förromerska boplatzen (Raä 59).

Inledning med en Nordisk överblick av samhällets organisation i äldre järnålder. Utmärkande för mellersta Norrland är att gravhögar är monumentala och avspeglar rang. Gene representerar en stormannagård som ingått i ett råd för folklandet (norra Ångermanland), som i sin tur väljer en "småkung" för ett förbund av folkland (mellersta Norrland från Ödmården till Gene).

Endast halva anläggningar har grävts ut för att ge framtida arkeologer möjlighet att kompletteringsgräva. Dessutom är 90% av smedjan orörd.

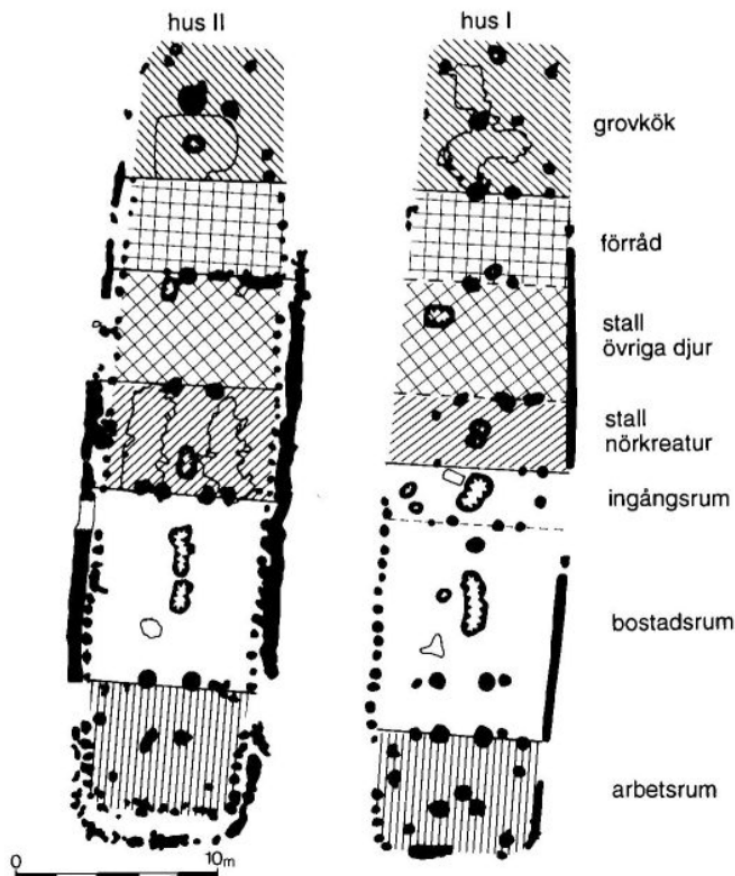
Gården byggdes första gången när vattnet var 18 meter högre. Läget bestämdes av närheten till Moälvens mynning och havet, jämförbart med Högoms placering vid Selångersåns mynning. Det var också avgörande vilka jordarter som fanns i närheten. Husen har byggts på mo, vilket var optimalt för denna byggnadstyp. Öster om gården är det mjäla, vilket var optimalt för odling.

15 husgrunder har grävts fram. 30 C-14 dateringar ger åldern på långhusen, men de övriga har daterats utifrån fyndkontext. Hus 1 är från 100-350 e.Kr och hus 2 från 350-500 e.Kr. Grundkonstruktionen treskeppiga långhus har traditioner till 1000-talet f.Kr och är helt dominerande i skandinaviska bondebygder.

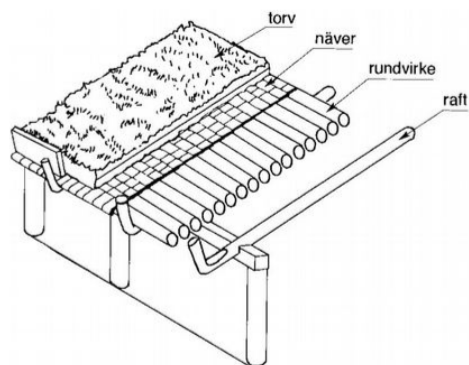
Grävplatsens olika lämningar. Grå husgrunder tillhör en yngre fas, 350-500 e.Kr. 1-13 är gravar, I-XIII husgrunder. Det prickiga området är finare sediment (mjäla) som lämpade sig för odling.

Långhusen (1 och 2): Nästan identiska men hus 2 något mindre och saknar ingång mitt på huset. Hus 1 hade brunnit och gjorde att fröer och lerklining var bevarat. Mellanväggar syntes inte men härda, fröer m.m. har gett underlag för ett förslag till rumsindelning.

Hus 3, medeltidshus. Frön av råg, havre och ärtor fanns här, förutom korn som dominerade. Avvikande uppsättning fröer i förhållande till järnåldersgården. Ärtor kompenserar gödsel. Huset var byggt av liggande timmer med hörnspis.

Hus 6, smedja: Unik lämning med stora delar av taket helt bevarat i förkolnat skick.

4 ässjor har funnits i smedjan, men endast två var i bruk samtidigt. Utanför smedjan fanns ytterligare en ässja för grovsmide.

Hus 4 och 7, verkstadshus: Två generationer hus samtidigt med hus 1 och 2 respektive.

Hus 5 och 14, grophus. Hus 14 var fylld med 2 kg rester av vävtyngder. Två stolphål, förmodligen stöd för en stående vävstol. Hus 5 var mycket större och med fynd av pilspetsar, knivar, bryne, smältdegel, ornerade benfragment m.m. Mycket benrester och frön hittades också, men ingen härd. Tveksamt om man bott i huset.

Hus 8 och 11, visthus, kornbod. Två generationer hus samtida med hus 1 och 2 respektive. Dubbla väggar i ena halvan för tankarna till förråd. Dock fanns inga fröer då husen inte har brunnit.

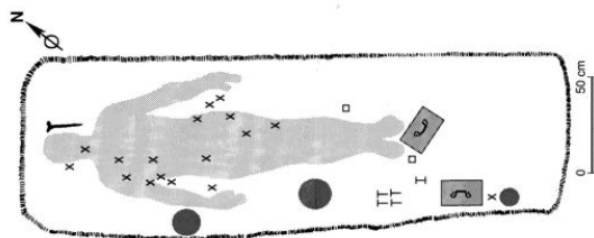
Hus 10, tröskloge: Många fröer bevarade p.g.a av brand. Mest åkerogräs.

Hus 13, ria/torkhus: Liten härd i huset antyder funktionen.

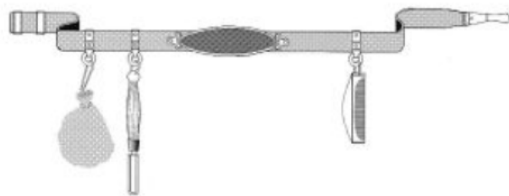
Gravar

Grav 3, 8 och 9: Undersökta av Baudou 1962. Ej publicerat.

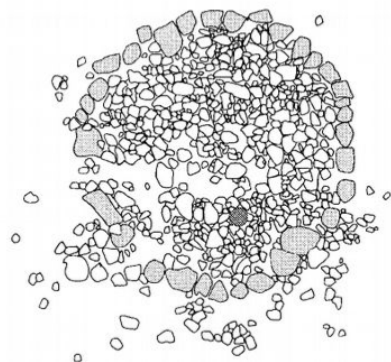
Grav 6: Hög med gravkammare. Några skellettfragment tillvaratogs. Tre näverkärl, två hankar och järnbeslag till skrin samt benföremål (hårnål?). C-14 daterad till 395 ± 90 .

Grav 10: Hög med brandgrav, mycket brända ben. Bälte med uppsättning redskap, liknande Högomgravens. Benpilspetsar och en benkam. Ej C-14 daterad, men redskapen typiskt folkvandringstid.

Grav 11: Stensättning med brandgrav. Gravklot fanns intill plundringrop. En benkam daterar graven till folkvandringstid.

Fynd

Spridda utan kontext fanns många smykedeljer av förgyllt brons (agraffknappar), fibulor, svärdsknapp, pärlor, järnspetsar, järnnyckel, skobrådd och asbestmagrad keramik. Vid smedjan

fanns mycket slag, mest utanför. Importerade järnluppar var råämne till smidet. Utifrån slaggmängden kan man anta att 171 kg färdiga produkter smitts.

Gjutformar och degelfragment för bronsgjutning fanns koncentrerade utanför hus 4. Gjutformar till reliefspännen har motsvarigheter i Jättendal men även andra platser i Skandinavien. En hel degel finns bevarad.

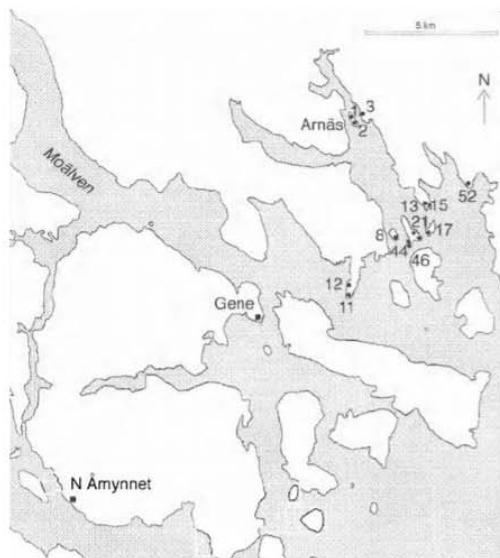
Gjutformsfragment till tre olika reliefspännen, och degel t.h.

Elddon och oval eldslagningssten var vanlig fram till 500-talet då flinta och eldstål används.

Lindqvist, Anna-Karin 1994a. Uppkomsten av den bofasta bebyggelsen längs Mellannorrlands kust. *Oknytt* 3-4/1994. Johan Nordlander-sällskapets tidskrift. Umeå.

Utkast till ett forskningsprojekt om äldre järnålder i mellersta Norrland. Flera platser med tecken på övergång till jordbruk beskrivs. Bl.a. ingår asbestkeramik som en indikation på att övergången inte innebar nyinflyttning av bönder.

Havsnivån vid 25 m. och boplatser och gravar

Lindqvist, Anna-Karin 1994b. Förromersk och romersk järnålder i Ångermanlands kustland. En mångkulturell variation inom en region. *Järnålder i Mittnorden. Ett symposium kring nya arkeologiska och ekologiska forskningsrön*. Studier i Österbottens förhistoria nr 3. Vasa.

Här framförs argument för att Genegården hade sin föregångare i den intelligande boplatsen (Raä 59). Frön av korn och en C-14 datering till 300 f.Kr. talar för det. Bostäderna var hyddor (syntes

som hårdtrampad yta) med härd i mitten. Fisk och sälben talar emellertid för att jakt och fiske var huvudnäringen. Hus 12 vid Genegården antas vidare tillhöra denna period.

Lindqvist, Anna-Karin & Ramqvist, Per H 2009. Fortsatta arkeologiska undersökningar vid den äldre järnåldersgården i Gene Raä 22:1, Själevad socken, Ångermanland. Kursgrävningar år 2007 och 2008. Angaria 10. Umeå.

Omfattar den s.k. Yta J, den högst belägna delen av Genegården, och delar av smedjan.

De undersökta områdena i gult.

Förväntningarna var att dateringar skulle bekräfta att Yta J var förstadiet till Genegården, men dateringarna faller in i folkvandringstid, 400-600 e.Kr.

Nordlander, Curt & Spång, Lars Göran 2012. Översyn och upprustning av Murberget Länsmuseum Västernorrlands informationsstolpar 2011. *Rapport 2012:27*. Murberget.

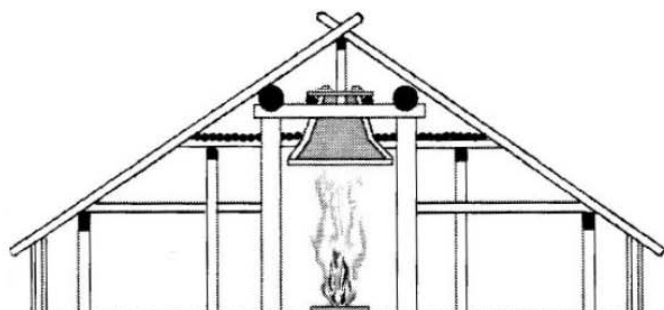
Kort redogörelse för upprustning av informationsstolpar som Murberget har installerat. Genesmon är ett av 300 objekt i länet som skyltas på detta sätt.

Informationsstolparna blir kvar som komplement till nyskyltningen.

Ramqvist, Per H 1997. Inte bara väggar. Analys av bränd lera från järnåldern.

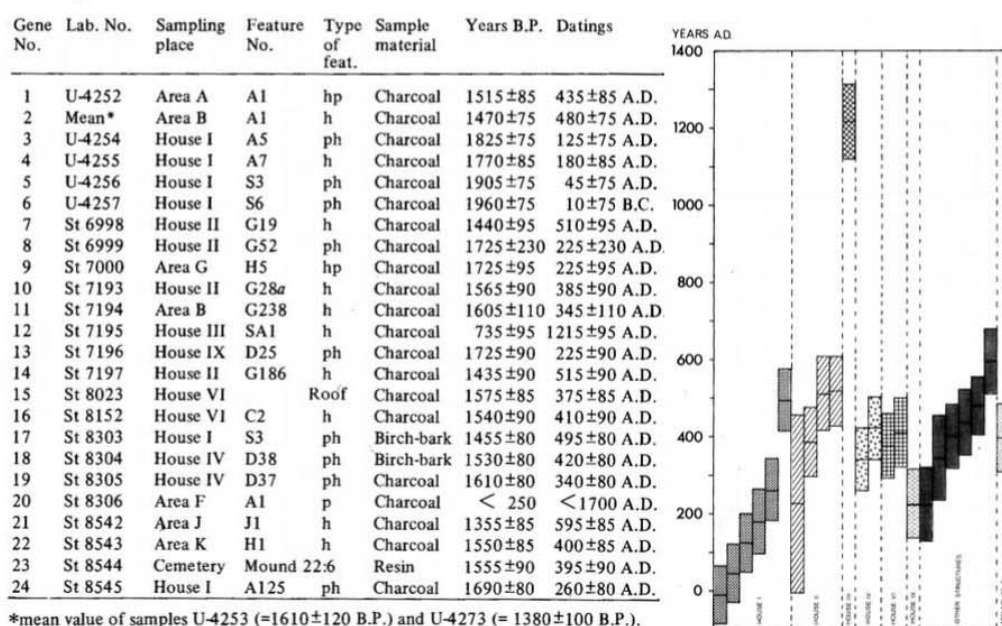
En genomgång av material från Finland och Sverige, i synnerhet Gene och Arnäsbacken. Rumsliga analyser av 16 avtryckstyper leder till slutsatsen att innertaket på hus 1, Genesmon, var gjort av tätt lagt rundvirke och isolerad med lerklining. Härden var dessutom försedd med rökfång/gnisthuv.

Förslag på huvens och innertakets utformning.

Ramqvist, Per H 1983. Gene. On the origin, function and development of sedentary Iron Age settlement in Northern Sweden. Archaeology and Environment 1. Umeå.

Ramqvists doktorsavhandling. Genomgång av hus och anläggningar m.m. väl sammanfattat i Lindqvist & Ramqvist 1993. En hel del detaljer redovisas naturligtvis bättre i avhandlingen, bl.a. dateringarna:

Sammanställning av C-14 dateringar (dock ej kalibrerade).

Ramqvist, Per H 1999. Gene och den mellannorrländska bebyggelsen under äldre järnålder. Arkeologi i Norden 2:206-213 (red Göran Burenhult). Natur och kultur. Stockholm

Bilder

Bilder från utgrävningen har framförallt tagits av Umeå universitets arkeologer. Flygbilder har publicerats i flera omgångar. **Jan Norrman** på Riksantikvarieämbetet har en flygbild från 1988 som ännu inte publicerats. Bildrätten har överlåtits till bl.a. Murberget.

Detalj av flygbild. Flera hus har försetts med gula och vita stolpmarkeringar. Sällställningar syns också i bilden. Detta är var sista utgrävningssäsongen. Foto: Jan Norrman.

Diabilder från **Anna-Karin Lindqvist**:

Utgrävningens första år, fr.v. Gull-Marie Isaksson, Lena Pettersson (Edblom), Per Ramqvist. Foto: Anna-Karin Lindqvist.

Anna-Karin Lindqvist medverkade också i en video som nu kostnadsfritt distribueras av mediapoolen.se. Videon gjordes 1983 av Bengt Serenander med foto av **Sune Rystedt**.

Några klipp ur videon:

Föremålsbilder av **Björn Grankvist**, Murberget:

Från ö.v: degel, nit, remändebeslag, rembeslag med ring, spets, 2 knivar, bronsnål, dräkhake, svärdknapp. Foto: Björn Grankvist.

Experimentgården

En utförlig beskrivning om framväxten av idén att bygga experimentgården finns i inledningen till Lena Edbloms rapport 1997. Lena Edblom har även granskat skylttexterna (C-serien). Ytterligare detaljer finns redovisade i Edberg & Spångs utredning från 2009.

Experimentgårdens (fornbyns) mest framgångsrika år ur besökssynpunkt var 1994-1997: Därefter har intresset svalnat både hos publiken och forskarna.

År	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Skolelever	1001	1200	2340	3712	3792	4015	3236
Övriga besökare	3000	3000	12700	19134	18033	20650	13374
Summa	4000	4200	15040	22846	21825	24665	16610

Besöksstatistik från den goda tiden. Källa: Edberg & Spång 2009.

Källor

Dahlgren, Antti. 2002. Rapport om båtbygget i Gene fornby 2002.

Förebild var Björkebåten från Gävleborgs länsmuseum. Det ansågs för riskfyllt att klyva och spanna ut lindstocken, som originalet var byggt. I stället sågades stocken ur. Skalan blev 64% av originalet.

Dahlgren, Antti, 2003. Rapporten om järnåldersbåtbygget vid Gene fornby 2002-2003.

Andra säsongen innefattade framförallt borden.

Edberg, Bettan & Spång, Lars-Göran 2009. En framtid för forntiden. Förslag gällande Gene fornbyns framtida verksamhet och organisation. *Örnsköldsviks kommun, Kultur- och fritidsförvaltning, utredning Gene fornby, 2008/158, reg. nr. 840.*

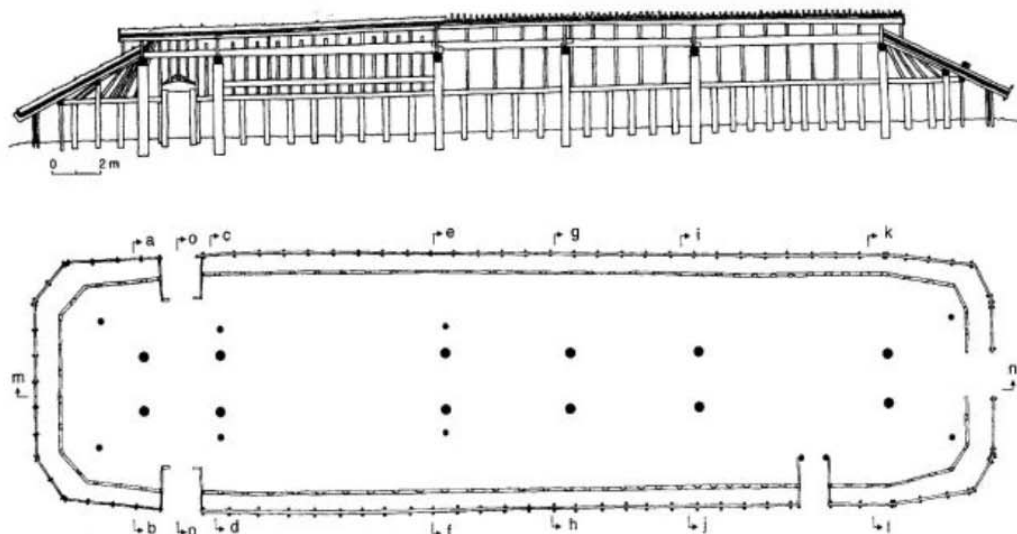
Utredning om Stiftelsen Gene fornbyns framtid. Stiftelsen föreslås avvecklas och experimentgården överlåtas till Örnsköldsvik kommun. Upprustning och skyltning föreslås föregå överlåtelsen. I utredningen redovisas historik, visioner, kostnader besöksstatistik m.m.

Edblom, Lena 1992. Gene Fornby. Arkeologiska forskningsresultat blir en levande järnåldersgård. *Arkeologi nolaskogs. Fornlämningar fynd och forskning i norra Ångermanland*. Red: Edblom, Lena & Grundberg, Leif. *Skrifter från Örnsköldsviks museum* 3:1992.

Beskrivning av förutsättningarna när experimentgården byggdes upp. Mycket uppmärksamhet ägnas åt vindar och riktning på huset för att undvika rökiga bostäder.

Edblom, Lena 1997. Långhuset i Gene. *Skrifter från Stiftelsen Gene fornby* nr 1.

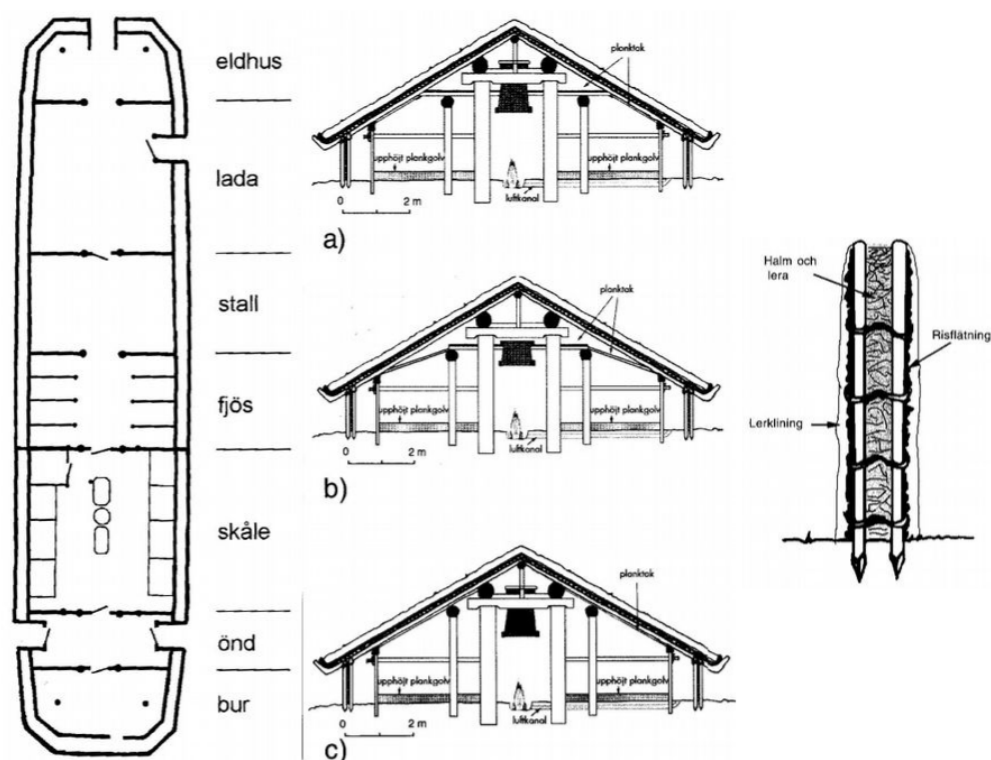
Uttömmande rapport om rekonstruktionsarbetet med långhuset. Material- och tidsåtgång redovisas, samt diskussioner som uppstått under resans gång.

Konstruktionsritning inför bygget av långhuset.

Edblom, Lena 2004. *Långhus i Gene. teori och praktik i rekonstruktion*. *Studia Archaeologica universitatis Umensis* 18. Umeå.

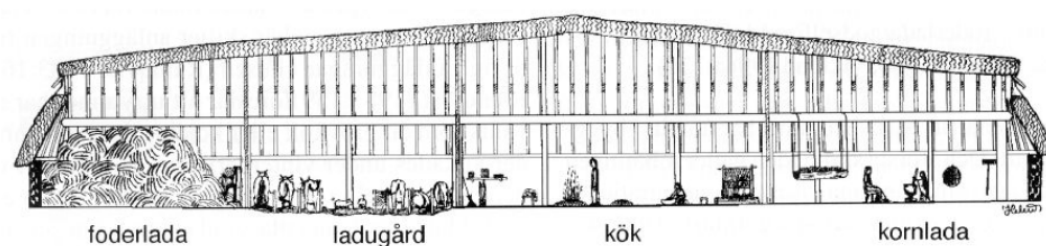
Lena Edbloms doktorsavhandling. Förutom redovisningen av rekonstruktionen av långhuset redovisas forskningsläget om hustraditioner i norra Europa. Redogörelse av olika tolkningar om rumsindelning, exempelvis om fodret förvarades i långhuset eller i separat foderlada. I isländska sagor förekommer rumsbegrepp som går att applicera på de arkeologiska resultaten i Gene. Rök-, isolerings- och ventilationsfrågan är utförligt redovisade. bl.a. utifrån boendeeperiment 1996. Slutsatsen är att ytterväggarna var täta och isolerade, samt hård försedd med luftintag i golvet. Gavelöppningarna var inte avsedda för rökutsläpp, utan de var ventilationsöppningar.

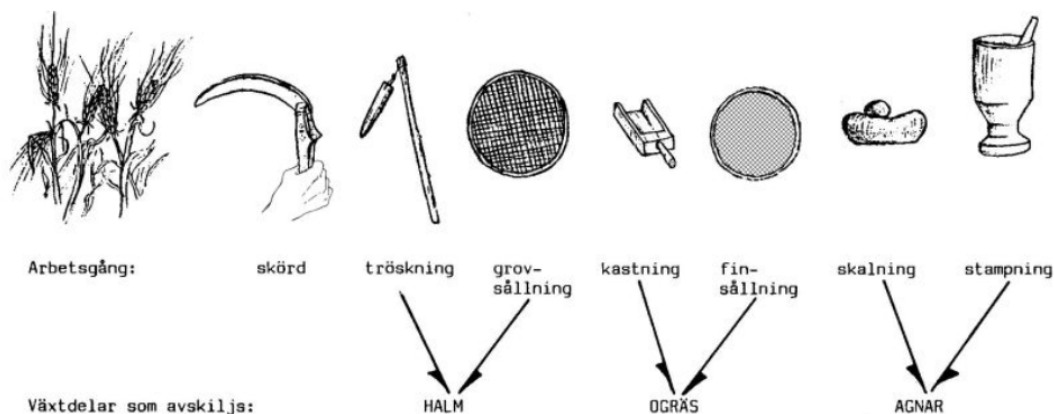

Isländska benämningar på rum applicerat på långhuset, samt olika förslag på utformning av eldstad, innertak och isolering

Engelmark, Roger & Viklund, Karin 1986. Järnåldersjordbruk i Norrland. *Populär arkeologi*, 2:1986.

Resultat av analyser av förkolnade frön, som huvudsakligen hittats i stolphål. Gene, Trogsta, Högom och Lucksta har analyserats. I regel finns våtmarksväxter och ängsväxter i ena änden av långhusen (foderlada), och sädeslag i andra änden (kornlada). Resultaten avviker från arkeologernas slutsatser (Ramqvist 1983, Edblom 2004)

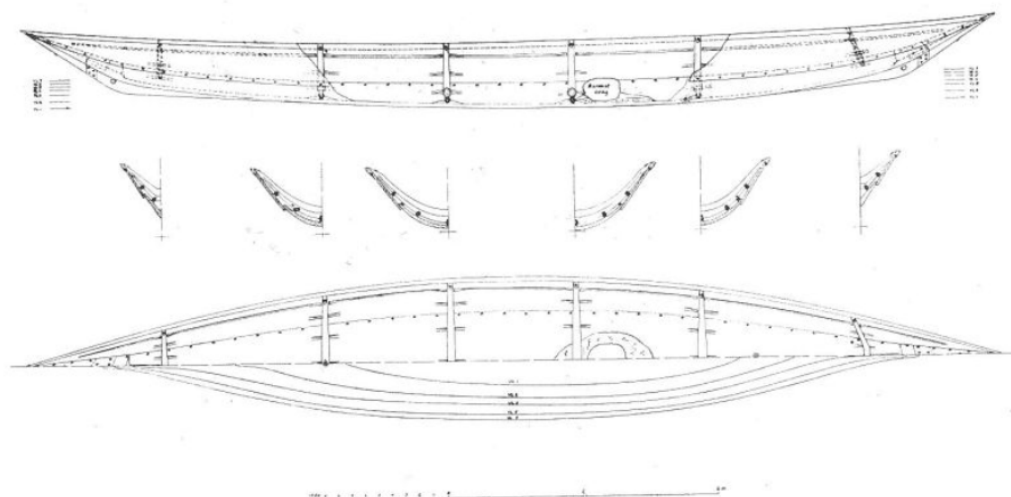

Principskiss för att identifiera sambandet mellan aktivitet och makrofossil i marken.

Humbla, Philibert 1950. Om Björkebåten från Hille socken. *Från Gästrikland 1949*.

Detaljerad dokumentation av Björkebåten. I samma årgång av *Från Gästrikland* finns en uppsats om pollenanalys samt en uppsats om själva upptagningen av båten.

Pettersson (Edblom), Lena 1987. Friluftsliv i Pionjärbyn. *Populär arkeologi 5:1987*.

En kort beskrivning av verksamheten som föregick experimentgården Gene fornby.

Westerdahl, Christer. 2002. Råseglare och amfibiska depåer. Förhistoriska och medeltida skepps- och båtfynd i det bottniska området. *Bottnisk kontakt XI*.

Redovisar bl.a. C14-datering av Björkebåten till 400-talet.

Vikingskibsmuseet, Roskilde. 2006. Den udspændte træbåd, år 200 til 850 - et eksperimental arkæologisk byggeprojekt. www.vikingskibsmuseet.dk.

Redogörelse för rekonstruktion av Björkebåten från Gävleborgs länsmuseum och andra utspända båtar. Bildreportage om alla arbetsmoment och svårigheter med bygget. Till skillnad från Dahlgrens experiment (2002-2003) byggdes Björkebåten i full skala och med utspänd lindstock som botten. Borden försågs även med årtullar.

Bilddokumentation av Vikingeskibsmuseets rekonstruktion av Björkebåten. Bottenstocken spändes ut med upphettning och stenar.

Bilder

Diabilder av verksamheten på experimentgården, Gene fornby, finns på Örnköldsviks museum med famförallt **Jan Dufva** som fotograf. Följande bilder har skannats för användning i detta projekt. Upplösning ca 3000x2000:

Diapositiv	Nr	Fotograf
Diapositiv	1	Okänd
Diapositiv	2	Okänd
Diapositiv	3	Per Ågren
Diapositiv	911001	Göran Omnell
Diapositiv	911132	Göran Omnell
Diapositiv	920805	Maggis & Lena
Diapositiv	940110	Oläsligt
Diapositiv	940122	Oläsligt
Diapositiv	940412	AF
Diapositiv	941023	Okänd
Diapositiv	943015	AF
Diapositiv	943017	AF
Diapositiv	943018	AF
Diapositiv	943723	AF
Diapositiv	950111	Protokoll saknas
Diapositiv	950503	Protokoll saknas
Diapositiv	950602	Protokoll saknas
Diapositiv	950607	Protokoll saknas
Diapositiv	950608	Protokoll saknas
Diapositiv	951206	Protokoll saknas
Diapositiv	951220	Protokoll saknas
Diapositiv	951405	Protokoll saknas
Diapositiv	951705	Protokoll saknas
Diapositiv	951804	Protokoll saknas
Diapositiv	961904	Jan Dufva
Diapositiv	961908	Jan Dufva
Diapositiv	961912	Jan Dufva
Diapositiv	8:3jdufva	Jan Dufva

1.tif

2.tif

3peragren.tif

920805.tif

940110.tif

940122.tif

943017.tif

943018.tif

943723.tif

8-3Jdufva.tif

911001.tif

911132.tif

940412.tif

941023.tif

943015.tif

950111.tif

950503.tif

950602.tif

950607.tif

950608.tif

951206.tif

951804.tif

961904.tif

961908.tif

951220.tif

951405.tif

951705.tif

961912.tif

Under den tid som företaget Agma drev verksamhet vid experimentgården tog **Agne Säterberg** bilder. Följande bilder har köpts för användning på skyltarna. Upplösning 3500x2300:

1.jpg

17.jpg

22.JPG

25.JPG

33.JPG

38.JPG

Bilder av Björkebåten har levererats av **Bo Ulfhjelm, Läns museet Gävleborg**. Upplösning ca 3000x3500:

[illegible]

Äldre skylt på utgrävningsplatsen

Genesmon är sedan tidigare skyltat. De äldre större skyltarna avlägsnas och ersätts med nya s.k. trevingar. Dessa har använts för flera objekt i andra län, framförallt Västerbotten. I Västernorrland har de också kommit till användning på enstaka objekt.

Förutom "trevingar" (överst t.v.) finns andra varianter av skyltar i korténstål. Skyltarna görs av KNM informationssystem AB, ett dotterföretag till Svanströms reprocenter AB. Stativet behöver inget underhåll utan får en roströd patinering med tiden. Laminatskivorna är väderbeständiga. På skivorna appliceras den tryckta filmen som också klarar väder och UV-strålning. Filmen kan dessutom lätt bytas ut.

Vanligaste skyltformen i Västernorrland är emellertid röda informationsstolpar med emaljerad textplatta. De har utformats av Aino Näslund på Kulturverkstan i Örnsköldsvik. Genesmons utgrävningsplats är skyltat med sådana stolpar och de kan med fördel stå kvar.

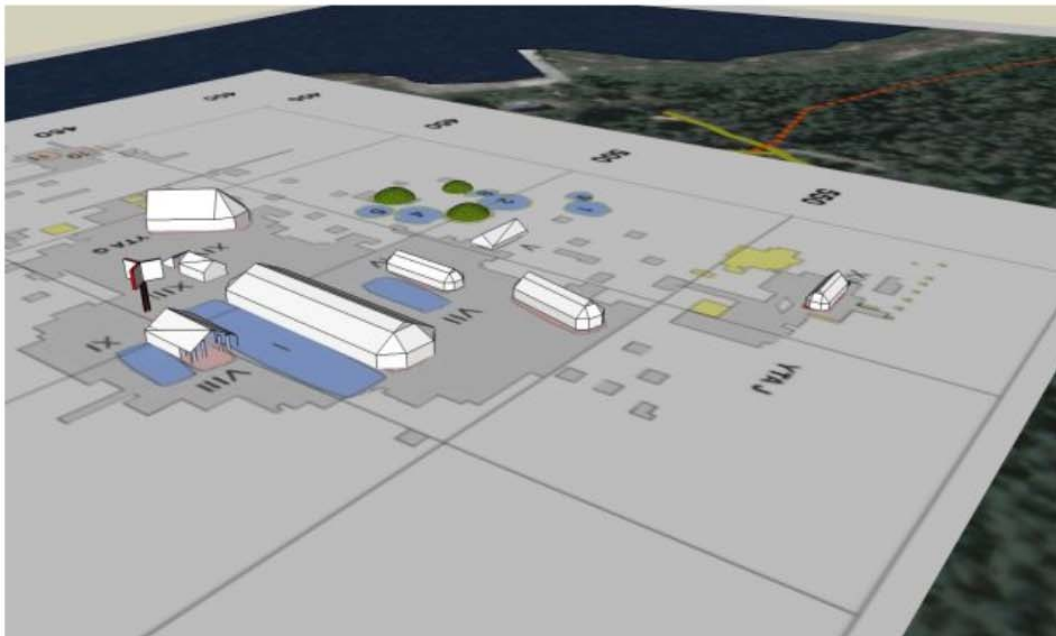
Informationsstolpar på grävplatsen. Foto: Eiwor Granberg.

Mindre hänvisningsskyltar bör ses över.

Illustratörer

Samtliga illustrationer har gjorts av **Lennart Wessberg**. Undertecknad har tagit fram underlag på olika sätt bl.a. med 3D-grafik samt i några fall monterat "kollage" och modifierat grafiken.

För att få bästa vinkel och rätt proportioner användes 3D program (Google Sketchup).

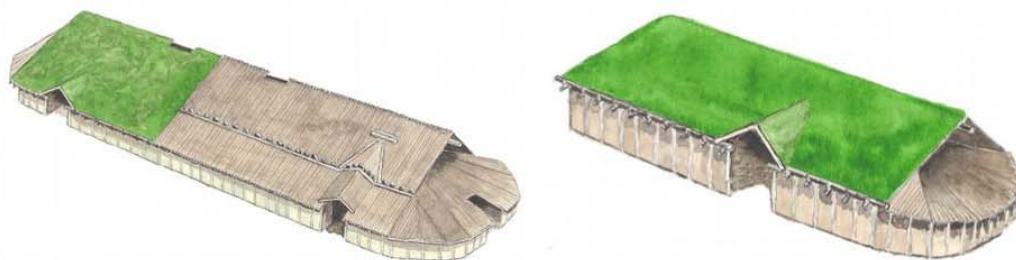
Följande illustrationer har Wessberg gjort för detta projekt:

Översiktskarta med 18 meter höjdlinje markerad, och t.h. karta över Genesmon

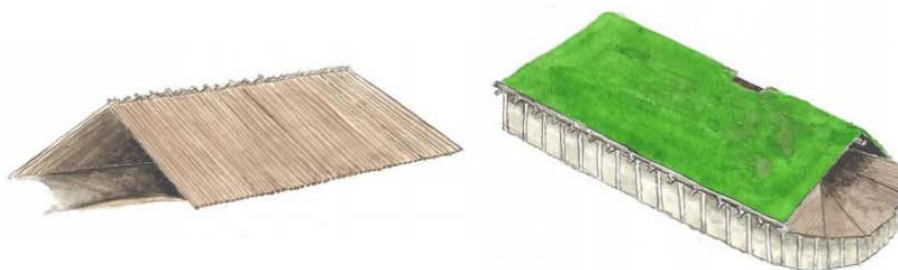
Experimentgården t.v. och grävplatsen innan husen monterats.

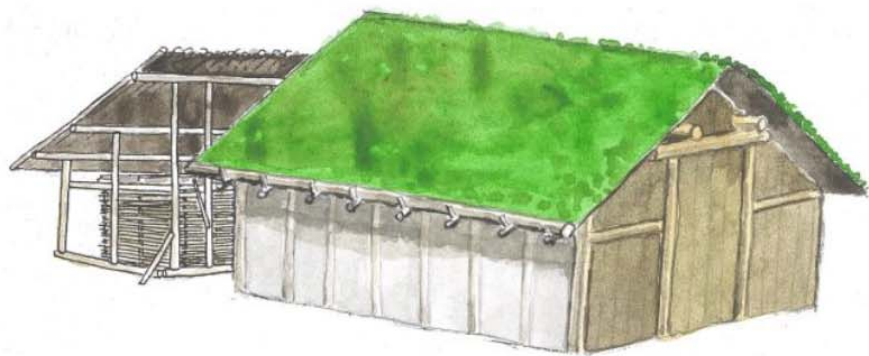
Långhuset t.v. (hus 2) och trösklogen (hus 10, modifierad).

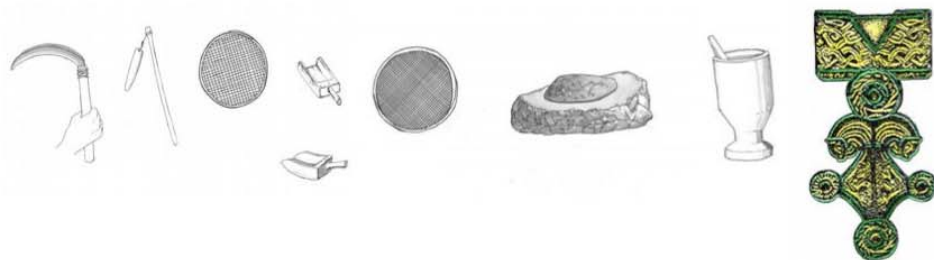
Visthuset t.v. (hus 8) och två varianter av smedjan (hus 6)

Grophuset t.v. (hus 5) och bronssmedjan (hus 4 , modifierad)

Vävgrop t.v. (hus 14) och förråd/ria (hus 13). I rian fanns en härd och ev. bör taket i framtiden modifieras med rököppning.

Redskap från skörd till malning, efter Engelmark & Viklund 1986. Reliefspänne efter Lindqvist & Ramqvist 1993.

Skyltutformning

Chrsitina Sohlén har gjort mallen för den gafiska formen på skyltarna. **Greger Lockner**, Mittkompetenes AB, gjorde själva montaget och leveransen till tryckeriet, StripeProfil AB.

Montering

Under ledning av **Lars Westerbring**, ordnade Örnsköldsviks museum montering av skyltar på plats och gjutning av fundament.

Genomgång av placering av skyltar, samt gjutform för fundament vid grävplatsen. Foto: Eiwor Granberg.

Skytlplacering med Bing-flygbilder som underlag. Fr.v A: parkeringen, B: grävplatsen och C: experimentgården.

Skytlarna på plats i samma ordning som ovan.

Folder och webbsida

En folder i serien *Kulturguide* utformas av **Cia Andersson**, Örnsköldsviks museum. Följande underlag har levererats av undertecknad:

GENESMON

KULTURGUIDE

HUSGRUNDER FRÅN 100 TILL 500-TALET

Alla hus fanns inte samtidigt. De första århundradena fanns det bara ett långhus, visthusbod och köge. Gården brann och förföll 350 e Kr och byggdes upp igen som den var innan.

Under 500-talet tillkom även smedja vävstuga och en verkstad där hantverkare göt smycken av brons.

Landhöjningen bidrog till att stranden flyttade längre från gården. Gården blev kvar, men gravarna placerades närmare stranden.

Några hus från gårdens sista århundrade, ca 500-talet, har byggts upp i full skala som experimentgård. Där kan du se hur det var för Genesmons första bönder. Mer information finns på plats.

Genesmon – ett unikt projekt om Örnsköldsviks första bönder.

Om du följer vägen på kartan så kommer du så småningom fram till Genesmon. Det är ett fruktbar område med skog vid Backgården. Det går också att ta sig dit med bil.

Genesmon som har fått stor betydelse för svensk arkeologi. Här pågick ett projekt under 20 år som drevs av Umeå universitets arkeologer och Örnsköldsviks museum.

När du väl kommit fram kan du studera vår utgrävningarna aggre num. Där finns utförlig information på skyltar.

I anslutning till utgrävningplatsen finns en experimentgård, där arkeologerna testade sina resultat av utgrävningarna.

Experimentgården är en fullskalig rekonstruktion av några av husen som grävdes fram.

Där finns ett 40 meter långt hus som inrymde både stall, fähus, förelä och bostad. Där finns också en smedja och vsthus. Allt för att kunna leva bondeliv på 500-talet.

GRÄVPLATSEN

På Genesmon finns kända gravhögar som varit kända sedan länge. 1962 grävde arkeologer ut några av dem och de visade sig vara från 500-talet.

När Umeå universitet startade sin arkeologutbildning 1977, hade de utgrävningar för studenter på Genesmon. De första spadtagen avslöjade att det fanns ett långhus invid gravarna. Efter hand avklarade sig ännu ett långhus och tio andra hus – en hel bondgård.

Ett forskningsprojekt startade som pågick fram till 2004. Projektet resulterade i två doktorsavhandlingar samt flera publikationer.

Gården visade sig vara bebodd mellan 100-600 e Kr. Det fanns även spår efter boskötter från ett tidigare skede, då människorna huvudsakligen fiskade.

LIVET PÅ GÅRDEN

De arkeologiska undersökningarna på Genesmon var bandryllande med sin naturvetenskapliga riktning i samarbetet med ber- och värdstugor fick arkeologerna svar på hur människorna försörjde sig på gården.

På gården fanns kor, grisar, häst får och getter. Hund fanns också bland hunddjuren.

De odlade framförallt korn, men också havre och lin. Bonderna hade små åkrar riter om gården där den godolade jorden som har spår av höga fosforvärden.

Jakt och fiske var viktigt. Bland resterna i marken fanns många ben av säl, men också hare och fågel.

På experimentgården bedrivs odling och djurhållning för att testa hur det var för, och gården var ett uppskattat besöksmål för skolor och turister.

Idag är experimentgården öppen för allmänheten, och bland har föreningar och Örnsköldsviks museum arrangemang som ger liv åt miljön.

Tillägg: ?

Kartan visar havsviden när Genesmons bönder etablerad sig ca 100-talet.

För att komma till Genesmon från E4, ta av mot Domsjö strax söder om Örnsköldsvik. Följ Bragatan - ca 6 km och sväng vänster vid Perssonsgatan. Fortsätt rakt fram i i skogen förbi Långströmmen och följ skyltarna till parkeringen. Koordinater: WGS84 - 63.25201, 18.09607

Webbsida kommer att utformas av Örnsköldsviks kommun.

QR-kod

Skyltarna på Genesmon saknar loggor och uppgifter om avsändare, fotografer, illustratörer m.m. Däremot finns utrymme för etiketter med QR-kod som länkar vidare till webbsida, app eller översättning. För kortare information kan hela texten utformas som QR-kod. Exempel (skapade med www.skapaqrkod.se):

Hänvisning till Genesmons friluftsmuseums hemsida.

<http://www.ornskoldsvik.se/upplevaochgora/ornskoldsviksmuseumochkonsthall/genesmonsfriluftsmuseum>

Översättning till engelska:

You are standing in the center of an area that contains a number of prehistoric remains and monuments that date back AD 100-600. Cultivators settled in this area, founded a farmstead and buried their ancestors under earthen mounds.

Översättning

Översättning av skylttexter kan göras via hemsidan och en hänvisning via QR-kod. Följande översättning är utförd av **David Loeffler**:

Skyltnummer enligt bilaga "Skyltunderlag"	Engelsk text.
A1	Welcome to Genesmon The Excavations Two thousand years ago farmers settled in this area. They were not the first inhabitants although they were the first farmers. Hunters, fishers and gathers had lived here for thousands of years before the advent of a farming way of life. These farmers established a farmstead with longhouses that sheltered both themselves and their animals. They built a special building to house a loom (the weaver's house), a smithy where iron was worked and a workshop where bronze artifacts were produced. This farmstead was occupied for 500 years and during that time new buildings were erected while older ones were abandoned and disappeared. These farmers were part of a social network that embraced the whole of Scandinavia and most of Europe. Perhaps this farmstead was a trading station and/or important workshop, strategically placed between the Mo River and the Baltic Sea. Archaeologists from the University of Umeå excavated this site during 12 seasons starting in 1977. Follow the path that leads to where the excavation took place. The layout of the different buildings that were discovered here are clearly marked and more information about them is available there. The adjacent map shows the location of other sites and features that are contemporary with this farmstead. At that time, some 2000 years ago, the shoreline was some 18 meters higher than today and thus the farmstead was then situated by the sea-shore. Since then the sea and shoreline has been pushed back at a rate of about one meter every one hundred years.
A2	The Experimental Farm After the excavations were completed there were those who thought that the farmstead should be reconstructed. But what did the houses really look like, where should such a reconstruction be placed and who should foot the expenses? These and many other questions need to be answered. The University of Umeå, the County Council of Västernorrland, the County Administrative Board of Västernorrland and the Municipality of Örnsköldsvik decided that an experimental farm should be built since it would benefit both research and tourism as well as functioning as a

	useful pedagogical tool for school children. The project commenced in 1991. The site chosen for the reconstruction lies near the shoreline, as did its prehistoric counterpart. Follow the path that leads to the experimental farmstead with its many different buildings. Research was, for many years, conducted on the reconstructed farmstead, which also functioned as an important place of interest for tourists and as an educational attraction for school children of all ages. The experimental phase of the reconstruction has long since been completed. However, the farmstead is still an interesting site to visit for both locals and tourists.
B1	The Iron Age Farmstead Grave mounds The Smithy and Grave mounds X – You are here The semi-subterranean Weaver’s House Storage house Barn Longhouses, which served as a dwelling for people and as a barn for animals This is what the farmstead looked like during the 6th century AD. The yellow painted curbstones and pedestals indicate were the oldest houses stood while those in white mark those of a later date.
B2	Archaeology at the Genesmon Site You are standing in the center of an area that contains a number of prehistoric remains and monuments that date back AD 100-600. Cultivators settled in this area, founded a farmstead and buried their ancestors under earthen mounds. Three of these grave mounds were archaeology excavated in 1962 by Evert Baudou. Later, after being appointed Professor of Archaeology at the University of Umeå, he arranged an excavation for his students here at Genesmon. At that time the Municipality of Örnsköldsvik was planning to transform this pine-heath into a residential area. Consequently the remaining grave mounds were to be scientifically excavated and thus removed before building commenced. These excavations quickly reviled that much more than grave mounds were to be found in this area. Traces of a large house, almost 40 meters long, were discovered. It soon became apparent that just beneath the surface were the well preserved remains of a large farmstead consisting of a number of different buildings. Per Ramqvist and Anna-Karin Lindqvist took control over the excavations which continued for many years. The Municipality shelved their original plans and decided to develop the area for recreational purposes.

	In 1983 Per Ramqvist presented the results from the excavations in a doctoral thesis. The function of each building was determined using the distribution of artifacts, phosphates, features and carbonized seeds. The same techniques were used to determine which activities had been carried out in the different rooms within the longhouses. Carbon retrieved from different features was used to determine the age of the different buildings. The results revealed, among other things, that a conflagration had totally destroyed the farmstead in the year AD 350. New buildings were afterwards erected next to those that had been devastated. In 1988-1989 Anna-Karin Lindqvist discovered and excavated a site located 150 meters north of the farmstead. This new site proved to be some 400 years older than its predecessor. The inhabitants of this site fished and hunted seals. A few carbonized grains and fragments of bone from sheep indicate that they might also have been cultivators and herders. A few ceramic potshards tempered with asbestos were also found. Asbestos tempered ceramics are common in northern Norrland, but unusual along the coast and this far south. The excavation of the longhouses clearly revealed that the roof had been supported by large posts placed in pairs along the center of the building. The longhouses were divided into a number of rooms, for storage, living quarters (with kitchen), a stable, and a scullery. Hearths were found in the living quarters in the stables and in the scullery. A full scale replica of a longhouse has been reconstructed on the experimental farmstead.
B3	Iron Age Houses Archaeologist's discovered the remains of walls, supporting posts, hearths and different kinds of pit features. Artifacts, bones, seeds and plant remains were important clues that helped archaeologist's interpret how these different buildings were constructed and used. The first longhouse was built during the first century AD. Some 250 years later a new and improved longhouse was built alongside the first which had been destroyed by a devastating fire. Other buildings were rebuilt after similar events. The walls and posts belonging to the different houses are marked with curbstones and cement pedestals. The yellow painted markers indicate where the oldest houses stood, dated AD 100-350, while those in white mark buildings of a later date. The farmstead was abandoned during the 7th century AD. During the 13th century the site was reoccupied for a short time when a small crofters holding was established on this spot. - When archeologist's excavated one of the longhouses they discovered that the roof had been supported by large posts placed in pairs along the center of the building. They also found that the house had been divided into rooms, for storage, living quarters (with kitchen), a stable and a scullery. Hearths were found in the living quarters, in the stable and in the scullery (see adjacent illustration). A replica of a longhouse has been reconstructed on the experimental farmstead. The first century AD.

	The shoreline was 22 meters higher than today's. Archaeologist's have discovered the remains of a house at this elevation. The higher sea level provided a convenient passage whereby ships could easily navigate both to and up the Mo River. The second century AD. The shoreline was 20 meters higher than today's. A farmstead consisting of one longhouse was established. The dead were laid to rest in grave mounds along the shore. The sixth century AD. The shoreline was 14 meters higher than today's. The farmstead has been devastated by fire and a new longhouse with a similar layout has been erected. A smithy and other buildings have also been built. The deceased continue to be interned under earthen mounds erected near the shore. The eleventh century AD. The shoreline was 10 meters higher than today's. The farmstead has long since been abandoned. Sometime around the beginning of the 13th century a crofters holding was established on this site. The grave mounds remained, silent reminders of a pre-Christian age.
B4	Handicrafts and Craftsmanship on the Farmstead Capable craftsmen lived on the farm and Genesmon was probably well known for the artifacts that were made there. The finest artifacts have long since departed from the site but among the refuse are clues that inform us about the craftsmen's skills. In one of the houses they cast bronze. Crucibles and two-piece moulds of clay have been recovered from this workshop. The impression on one of the moulds shows that they cast impressive jewelry in the form of gold gilded bronze brooches. A similar brooch has been found at Jättendal in northern Hälsingland. A semi-subterranean building was especially constructed to accommodate a loom. The loom stood upright in a shallow pit. Doughnut shaped loomweights of baked clay were found where the loom once stood. No textiles have been recovered. However, an impression left by a textile was found on bit of wattle-and-daub. The zigzag shaped pattern is characteristically that of a twill-weave. - The brooch from Jättendal, northern Hälsingland. A fragment of a two-piece mould of clay that was found in the

	workshop. Replica of the brooch. Bronze was melted in egg-shaped crucibles of clay provided with a knob and a handle. Pieces of crucibles and moulds (yellow dots on the drawing) were found in and around the workshop. Reconstruction of the semi-subterranean building where the loom stood. Next to it is a small storage building.
B5	The Smithy One of the best preserved remains on the farmstead where those from the smithy. Its roof of turf/sod sealed some of the remains of its underlying structure when the house collapsed during a fire. Thus many details concerning the construction of this house were protected under this layer of turf/sod. The smith worked both in- and outdoors. Indoors there were four hearths, each one used during a certain phase in the working of the different metals. From the amount of iron-slag found on the site it has been estimated that about 200 kilograms of iron were produced here. The smithy cannot have been in use very often. Thus it probably also functioned as a boat- or storage house. A few small iron artifacts have been found, lost or left behind when the farmstead was abandon. Larger artifacts such as axes have not been found. Axes must have been an essential tool for the farmer and it seems therefore reasonable to presume that axes were highly valued and cared for by their owners. - A plan showing the remains of the smithy as documented by the archaeologist's and a proposal showing what it may have looked like when in use. The light brown colour in the drawing signifies the extent of the turf/sod that fell off the roof in conjunction with the fire that destroyed it. A full scale replica of the smithy has been reconstructed on the experimental farmstead. Artifacts of iron that were produced at the smithy. An arrowhead, a knife, a rivet and a hook-and-eye clasp, the later probably from an article of clothing.
B6	The Grave Mounds There are 13 grave mounds on the farmstead. Thus most of the inhabitants were either buried somewhere else or received a burial that has left no traces. The grave mounds are highly visible and thus have been recognized for what they are long before the farmstead was discovered. So far six of the graves have been excavated, three of which were examined in 1962. Some of the dead were placed in a wooden chambers covered by an earthen mound. Others were cremated. It seems likely that only prominent members of the community were buried here.

	- Beneath one mound there was a ring consisting of large stones. Within this ring was a layer of smaller stones that covered the burial. Placed in the middle of the ring was one large spherical shaped gravestone. Gravestones of this kind were reserved for women of a certain rank. The gravestone is now visible, placed as it is on top of the mound. In a neighboring mound a number of artifacts were found laying in such a way that it is certain that they were originally attached to a leather belt that adored the deceased. The artifacts consisted of personal items such as a leather pouch, a strike-a-light stone and iron as well as a comb made out of bone. These objects were attached with leather thongs to the belt which was fitted with a number of ring shaped mounts made of iron. The belt was also fitted with a strap-end and buckle made of iron. Men usually wore belts like these.
C1	The Experimental Farmstead and Farming Practices 1500 Years Ago When archaeologist's excavated the farmstead here at Genesmon many wondered what the houses might have looked like and what farming life could have been like during the 6th century AD. It was the Museum in Örnköldsvik that seized the initiative by establishing a foundation dictated to answering these and other questions by bring the farmstead back to life. The foundation chose Lena Edblom to oversee and document the construction of this experimental farmstead. In order to do this she collected together the views and interpretations from archaeologist's and architect's. Construction on the longhouse was begun in the summer of 1991. The reconstruction of the farmstead provided the material that she later presented in her doctoral thesis in 2004. Lena Edblom was also responsible for all of the activities directed towards to general public, which over time increased and became evermore comprehensive. For a number of years the foundation made arrangements whereby school children could experience what it may have been like to have been born into an Iron Age farming family. Activities included overnight stays in the longhouse. Children could also tend animals, harvest crops, prepare and cook food, weave, work iron and do other tasks that were part of everyday life during the 6th century AD. The experimental farmstead was also a much appreciated tourist attraction where hosts dressed in contemporary clothing from the 6th century welcomed visitors and provide them with information concerning life on the farm as it may have been 1500 years ago. Banquets for company employees and other groups were also arranged. Today the experimental phase of the project has been completed and the foundation has been liquidated. The Municipality of Örnköldsvik has now assumed responsibility for the farmstead with the intention of making it accessible during certain times of year to the public, tourists and schools. - Lena Edblom at the excavation site prior to the construction of the

	experimental farmstead. Visitors and school children experience farming life as it may have been during the Iron Age.
C2	Iron Working and Boat building The smithy is a relatively large building. Why? Iron working does not require a large amount of space. And besides, the smith carried out much this work outdoors. Apart from tools and hunting equipment the smith made rivets and nails. These were needed in order to make boats and ships. The sides of the ship consisted of planks that were riveted in place. The large smithy possibly doubled as a boathouse during the winter months. It is unknown if ships had sails during this time. However, they did have oars. From the city of Gävle archaeologist's excavated a ship dated to the 5th century AD. It was used as a model for the replica built at Genesmon. Planking and other building materials of the same size and dimensions as the original could not be found and thus the replica is smaller and its design has been simplified. Fifth century boat builders began by hollowing out a 7-meter long log of aspen or lime. The sides of the hollowed-out log were then bent and stretched outwards in order to increase its width. Thereafter spruce planks that made up the sides of the boat were riveted in place. - Try working iron at the smithy. Replica of the Björke-boat which was discovered near the city of Gävle.
C3	Food and Drink Fields were fenced to keep animals from damaging crops. Oats and barley were cultivated. The barley was an older variety with its cornels arranged in six rows. Fertilizer promoted the growth of other types of plants that are today considered to be weeds, some of which are not only eatable but also palatable. Farm animals provided the fertilizer, which was essential for the cultivation of crops at this latitude. Archaeologist's think that about three hectares were kept under cultivation, half of which would have lain fallow during any one year. After the harvest there were a number of tasks that needed to be performed before the food reached the table. Porridge, bread and dumplings were probably common, as was beer and mead. In order to produce flour and beer many different tasks must be performed in a certain sequence and within a specific time interval. During each phase a certain amount of spillage occurs. The distribution of this spillage in the form of seeds and plant remains informs us about the tasks that were performed in the different rooms within a house as well as how the various houses were used. Animals must be fed during the winter. Plant remains suggest that their fodder was stored in a room located at one end of the longhouse. Oats were probably used to feed the horses. The remains of water plants were numerous in one of the barns, harvested in autumn from the nearby

	shoreline. Archaeologist's assume that un-threshed grain and seeds were stored in a small house located just inside the fence surrounding the fields. Its walls were tightly sealed with wattle-and-daub in order to protect its contents against vermin. Forest plants were also harvested. Archaeologist's have found seeds from raspberries, blueberries, crowberries, lingonberries, wild strawberries, bearberries, maianthemum berries, and juniper berries. - Skörd - Harvest Tröskning - Threshing Grovsällning – Coarse screening Halm - Straw Kastning - Winnowing Finsällning – Fine screening Ogräs – Weeds Skalning - Husking Stampning - Stamping Agnar – Chaff Six-rowed barley (<i>Hordeum vulgare</i>) Oats (<i>Avena sativa</i>) Pennycress (<i>Thlaspi arvense</i>) Goose-foot or Fat-hen (<i>Chenopodium album</i>) Chickweed (<i>Sterlaia media</i>) Corn spurrey (<i>Spergula avensis</i>)
C4	The Farm Animals During the excavations archaeologist's recovered the bones from horses, cows, pigs, goats and sheep. These Iron Age animals were smaller than today's counterparts. Dogs were also present on the farm. The cows, sheep and goats grazed freely in the nearby forest and along the shoreline while pigs grubbed about among the houses, kept within the confines of the farmyard by a surrounding fence. Horses were used for transport and for working the fields. Moreover, they also had a special standing in Iron Age society. Horse teeth found in the doorway of the barn probably indicate that a head once hung above that entrance. The horse symbolized domestic peace and was thought to bestow good fortune on the household. Sheep provide wool and food. Linen was cultivated in the fields. Cloth was weaved. A semi- subterranean house that contained a standing loom was discovered on the site. Linen must be kept moist at this stage and semi-subterranean houses are more humid than those built above

	ground level. - Weaving on a standing loom was one of the experiments carried out at the experimental farmstead. The inhabitants of the farmstead also hunted and fished. The excavator's recovered large amounts of bone belonging to birds, seals, fish and hares.
C5	Both Dwelling and Barn That storage rooms, stalls, stables, kitchens and living quarters were housed under one roof was common practice one thousand five hundred years ago. This is a reconstruction of a longhouse. It is based on the interpretation of the finds and features that were discovered during the course of the archaeological excavations which took place here at Genesmon. In Sweden there are no known longhouses further north than this. In southern Sweden and in Europe longhouses similar to these are common. It is a type of house usually associated with farming communities and thus comparable houses have been constructed along similar lines for thousands of years. Divergent colorations in the soil reveal where hearths, walls, supporting pillars and posts once stood, as did the distribution of wattle-and daub which was used to seal the walls and roof. The preservation of the living quarters/kitchen was better than that of the stables and stalls. Archaeologist's assume that this is due to the fact that the former had a roof consisting of turf/sod which after abandonment collapsed, covered and sealed this part of floor, thus helping to protect it. Divergent colorations in the soil as well as the distribution of plant remains, artifacts and features such as hearths, facilitate the interpretation as concerns the function of the different rooms. The layout of the longhouse at Genesmon is similar to those which are known from ancient farmsteads found on Iceland. The Old Norse names used to describe the different rooms have been preserved through the ancient Icelandic sagas. It took five years to reincarnate the longhouse. A number of engineers and other experts were involved. Many difficulties were encountered. The reconstruction endeavored to find and apply valid and practical solutions to those archaeological interpretations concerning the nature of the farmstead as derived from the archaeological excavations. - Eldhus – Scullery Lada – Barn Stall – Stall/stable for horses Fjös – Animal pens/stables Skáli, salr, hall, stofta – Living quarters (with kitchen) Önd, forstofa, anddyri – Entrance

	Bur – Storage room Resources needed to build a longhouses Timber Birch-bark Turf/sod Wattle-and daub Labour Longhouse
C6	Wintertime It is still a mystery how the longhouses were kept warm during the winter. In 1998 one of these was occupied for experimental reasons during a few weeks but the amount of kindling consumed in order to keep the place inhabitable proved to be both exorbitant and unreasonable. Moreover the house filled up with smoke that resulted in an unbearable living environment. Farm animals generate heat and thus electric heaters were installed in order to simulate such a situation. But this did not help. The walls of the longhouse were drafty and lacked insulating properties. Thus the walls were re-sealed and a second wall was added in the vain hope that these double-walls would act in a similar way as those of a thermos flask. According to the archaeologist's, the smoke was supposed to vent through openings located in the gables. But it did not. From this experiment it was concluded that there must have been one or more openings in the roof. The Icelandic sagas mention the existence of a <i>rökfång</i> (smoke-catch e.g. hood or flue) and a <i>rökbärare</i> (smoke-carrier e.g. chimney). It thus seems probable that there was a flue and chimney above the hearth that lead the smoke out through an opening in the roof. During the excavations archaeologists found large amounts of wattle-and-daub in the vicinity of the hearth. This wattle-and-daub probably sealed and made air-tight a flue and chimney made principally of wood.

Bilagor

Ansökan

Projektbeskrivningen som bifogades ansökan till Länsstyrelsen samt Stiftelsen Gene Fornby:

PROJEKTPLAN

Information och skyltning Gene järnåldersgård Fornlämning nr: Själevad 22

Bakgrund

Stiftelsen Gene fornby kommer att upplösas inom kort. Örnköldsviks kommun tar över verksamheten vid den rekonstruerade gården från 400-talet. Stiftelsens kapital kommer under nästa år att användas till renovering av de rekonstruerade husen och ett informationsprogram med skyltning och webbsidor. En del av kapitalet har även avsatts för forskning. Murberget har fått uppdraget att genomföra ett informationsprojekt i samarbete med Örnköldsviks museum.

Gene fornby är rekonstruerad utifrån utgrävningar och forskningsresultat som bedrevs under 1980-90-talet. Själva fornminnesområdet (Själevad 22) där utgrävningar genomfördes har gjorts tillgängligt med skyltning och betongmarkörer som åskådliggör var husen har stått. Länsstyrelsen har bekostat skyltning och skötsel av fornminnesområdet, som ligger ca 400 meter från den rekonstruerade fornbyn.

Möjligheter

Den nysatsning som nu planeras vid Gene fornby innebär att anläggningen blir tillgänglig för både föreningar och museer. Genesmon är ett friluftsområde och ligger i anslutning till både camping med bad och Högakustenleden. Marinan intill fornbyn erbjuder även möjlighet för sjöfolk att lägga till. Utvecklingsmöjligheterna inom turismen är stor och när fornbyn integreras med kommunens övriga turistsatsningar förväntas besökarantalet växa betydligt. Skolverksamheten kan också utökas eftersom besök inte kräver avgifter som förut.

Målsättning

Detta projekt avser att samordna informationen om både fornbyn och fornlämningarna i området. Två s.k. trevingar och en tvåvingad "portalskylt" planeras för området som helhet.

1. Portalen är för närvarande planerad till en större parkeringsyta mellan fornbyn och utgrävningsområdet. Där presenteras området och landskapet i stort. En karta med märkta stigar inlagda hänvisar till fornbyn och utgrävningsområdet:

- Fornlämningarna
- Landhöjningen
- Experimentgården - fornbyn
- Karta över området, stigar

2. Utgrävningsområdet får en berättelse om utgrävningarna på 1980-90-talet:

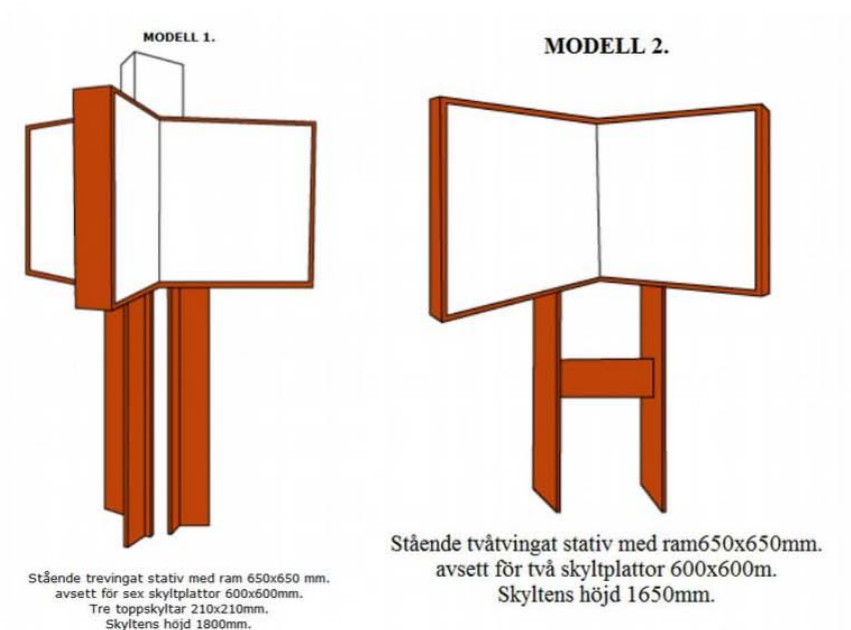
- Vad som är gjort - utgrävningshistoria
- Plan över området och olika tidsskeden
- Vetenskapliga resultat, pollen m.m.
- Dateringar och nivåer
- Fynd
- Vem ligger i gravarna

3. Fornbyn får en berättelse framförallt om dess historia som experimentgård.

- Hur kom fornbyn till - fornbyhistoria
- Byggnationsexperiment, materialåtgång, arbetskraft, arkitektur
- Rökfrågan - uppvärmning
- Experimentodlingar
- Rekvisita - förebilder
- Båten - förebild
- Mat och kläder
- Hantverk

Material och metoder

Trevingarna utformas i enlighet med de skyltar som länsstyrelsen har satt upp vid Tuna i Medelpad och Tullporten i Härnösand m.fl. Skyltarna tillverkas av Svanströms reprocenter AB och Murberget utformar text och bild. Montering utförs av Örnsköldsviks kn.

Trevingad skylt för utgrävningsområdet (2) och fornbyn (3) samt tvevingad skylt för själva entrén/portalen. (1).

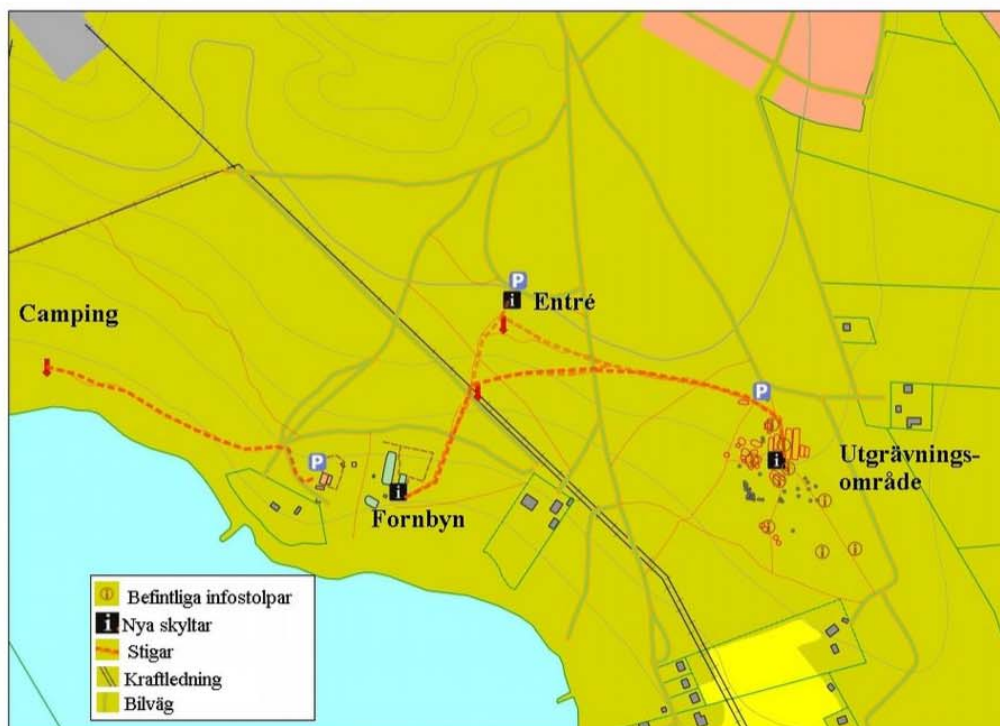
Fördjupad information kommer att tillhandahållas på webben via QR-koder och i foldrar.

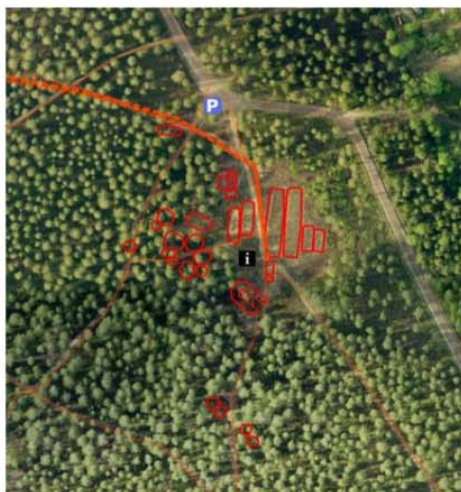
Exempel på folder som utarbetats av Örnsköldsviks museum.

Placering

Trevingarna placeras mitt i den miljö som beskrivs, så att varje uppslag pekar mot det objekt som beskrivs (lexivisuell).

Plan över området och skyltarnas placering. Örnsköldsviks kommun är markägare förutom fastigheterna med gröna gränser.

Skyltens placering vid utgrävningsområdet, markerat med [i] i flygbilden.

Skyltens placering i fornbyn, markerat med [i] i flygbilden.

Tidplan

Skyltarna på plats. Fr.v: parkeringen (A), grävplatsen (B) och experimentgården (C)

Aktivitet	Feb	Mars	April	Maj
Texter	X	X		
Text granskning		X	X	
Grafisk form		X	X	
Illustrationer	X	X	X	
Översättning			X	
Skyltprod. tryckning			X	
Montering				X
Webbinfo	X	X	X	X
Invigning				X

Stiftelsens kostnader

Dessa utgifter har Stiftelsen Gene fornby beslutat bekosta:

Aktivitet	Arbetstid	Kostnad kr.
Skribenter	220 timmar	92400
Textgranskning	40 timmar	14700

Grafisk form	35 timmar	12000
Översättning	35 timmar	13000
Tryckning av foldrar		6000
Skyltar		6000
Resor och trakt.		7000
	Summa Murberget	<u>151100</u>
Illustrationer		15000
Rekvisita		5000
Montering	40 timmar	14000
Webbinfo	40 timmar	14000
	Summa Öviks kn	<u>48000</u>
SUMMA		199100
	inkl. lagstadgad moms 25%	248875

Sökta medel av Länsstyrelsen

Dessa kostnader gäller skyltning av fornlämningsområdet och del av portalen/entréskylten:

Aktivitet	Arbets tid	Kostnad kr.
Skribenter	100 timmar	42000
Textgranskning	40 timmar	14700
Grafisk form	35 timmar	12000
Översättning	35 timmar	13000
Skyltställ, 2 st.		45000
Illustrationer		15000
SUMMA		141700
	inkl. lagstadgad moms 25%	177125

2013.02.14

Lars Göran Spång
Murgerget, Läns museet Västernorrland

Beslut

Länsstyrelsen
Västernorrland

murberget		L65	
2013-04-02			
2013/00060	Dokument 19		

Beslut

2013-03-26

Dnr 436-1641-13

Murberget, Länsmuseum Västernorrland
Lillian Rathje
Box 34
871 21 Härnösand

proj nr: 7244

Medel ur anslaget 7:2, (budgetåret 2013) till informationsinsatser vid Gene järnåldersgård

Länsstyrelsens beslut

Länsstyrelsen i Västernorrlands län beslutar att lämna bidrag med **73 000 kronor** (totalkostnad för planerade åtgärder är 426 000 kr) till informationsinsatser i anslutning till *Gene järnåldersgård* i Själevads socken, Örnsköldsviks kommun.

Beslutet har tagits med stöd av 7 § förordningen om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer, (SFS 2010:1121). Bidraget tas ur anslaget 7:2, anslagspost 1, för budgetåret 2013 (beslut RAÄ 2013-01-07).

Villkor

Bidraget utbetalas så snart åtgärderna har slutförts, dock senast 2013-11-15. Kopior av fakturorna förses med namnunderskrift och skickas till länsstyrelsen.

Rekvisitioner avseende anslaget 7:2 ska vara länsstyrelsen tillhanda senast **2013-10-31**. I annat fall förfaller bidragsbeslutet.

Vid exceptionella och oförutsedda händelser, som sökanden ej kan råda över, kan en begäran om anstånd med rekvisitionen inlämnas. Anstånd beviljas endast i undantagsfall.

En rapport som redovisar genomförda åtgärder skall lämnas in till länsstyrelsen efter avslutat arbete.

Motivering/Bedömning

Den rekonstruerade järnåldersgården från 400-talet i Gene utgör ett viktigt källmaterial för förståelsen av den tidiga bebyggelseutvecklingen i en norrländsk kustbygd. Idag ligger gården inom ett friluftsområde med närhet till både camping, bad och marina samt i anslutning till Högakustenleden, något som ses som utmärkta förutsättningar för en satsning på att öka antalet besökande till platsen. Genom att förbättra informationen kommer gården och dess historia att bli mer tillgänglig liksom även fornbyns trettiåriga historia som experimentgård.

Åtgärden är i linje med länets kulturarvsprogram *Kulturarv i utveckling* med intentionen att kulturarvet ska vara tillgängligt, demokratiskt, attraktivt och utvecklande.

Bidragsgrundande åtgärder

Skytstall (trevingar), illustrationer och översättning.

Länsstyrelsen Västernorrland
Postadress: 871 86 Härnösand
Besöksadress: Nybrogatan 15 och Pumpbacksgatan 19

Telefon: 0811-34 90 00
Fax: 0611-34 93 72

E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

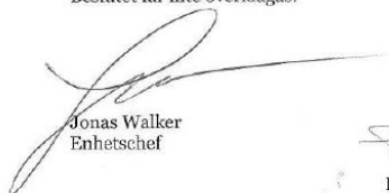
Beslut

2013-03-26

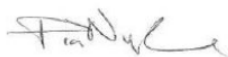
Dnr 436-1641-13

Övrigt

Beslutet får inte överklagas.

Jonas Walker
Enhetschef

Pia Nykvist
Antikvarie
Enheten för kultur och välfärd
Telefon 0611-34 92 77

Kopia till:
Örnsköldsviks kommun

Länsstyrelsen Västernorrland
Postadress: 871 86 Härnösand
Besöksadress: Nybrogatan 15 och Pumpbacksgatan 19

Telefon: 0611-34 90 00
Fax: 0611-34 93 72

E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Kostnader

Texter och rapport med informationsunderlag	116000
Illustratörer och fotografer	32700
Översättning till engelska	4100
14 st skyltar på 3 stativ	62200
Resor och övrigt	5550
	220550
Avgår bidrag från länsstyrelsen	-73000
	147550
moms	36887,5
öresutj	0,50
Summa	184438,00

Skyltunderlag

Originalen (Postscript) förvaras på **Murberget**.

Nedan följer kopia av originalen tillsammans med anvisningar om placering.

A1

Välkommen till Genesmon

← utgrävning

För 2000 år sedan slog sig bönderna ner i detta område. De var inte först. Här fanns sedan länge en befolkning som levde på jakt och fiske. Nybyggarna var däremot de första bönderna i dessa trakter.

Bönderna byggde en stor gård med ett långhus för både människor och husdjur. De byggde också en vävstuga, smedja och verkstad för bronshantverk. Gården var bebodd i 500 år och nya hus byggdes under tiden.

Bönderna ingick i ett nätverk som omfattade hela Skandinavien och Norra Europa. Kanske var detta en plats för handel och hantverk, strategiskt placerad mellan Moälven och Östersjön.

Arkeologer vid Umeå universitet grävde under 12 säsonger från 1977.

Följ stigen för att se utgrävningsplatsen. Husen som arkeologerna grävde ut har markerats och mer information finns på platsen.

På kartan intill framgår var det finns andra fornlämningar från denna tid. Havet var ca 18 meter högre för 2000 år sedan och bönderna bodde nära havstranden. Havsytan sjönk sedan en meter varje århundrade.

A2

experimentgård →

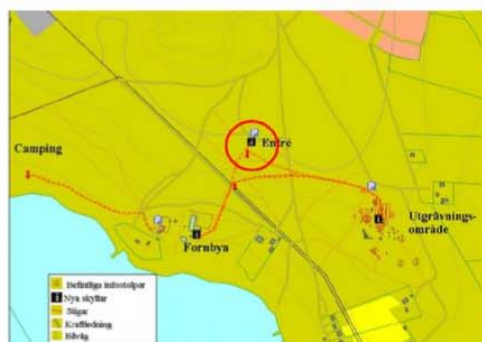
När utgrävningarna var avslutade ville många se en rekonstruktion av gården. Var skulle den ligga? Vem skulle betala? Hur såg husen ut?

Frågorna var många. Umeå universitet, Landstinget, Länsstyrelsen och Örnsköldsviks kommun kom överens om att en experimentgård skulle byggas. Den skulle gagna både vetenskapen, turismen och skolorna.

1991 kom bygget igång. Platsen valdes med tanke på att det skulle vara nära till stranden, som det var förr. Du kan se resultatet av bygget om du följer stigen ner mot experimentgården.

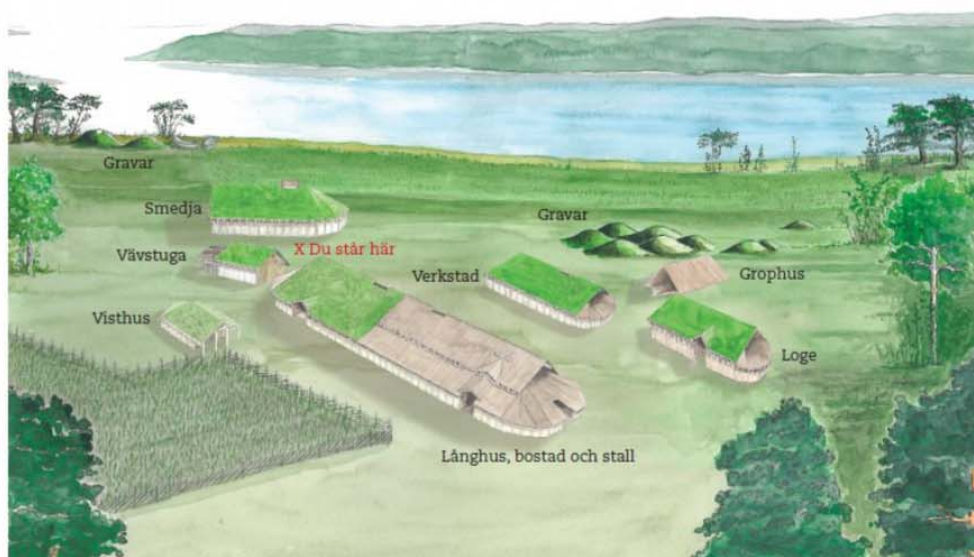
Under flera år bedrev personal forskning, skolverksamhet och turism på gården. Den har även använts av media för att illustrera hur det var att leva bondeliv i forntiden.

Nu är experimenten slutförda, men gården är ett intressant besöksmål för invånare och turister.

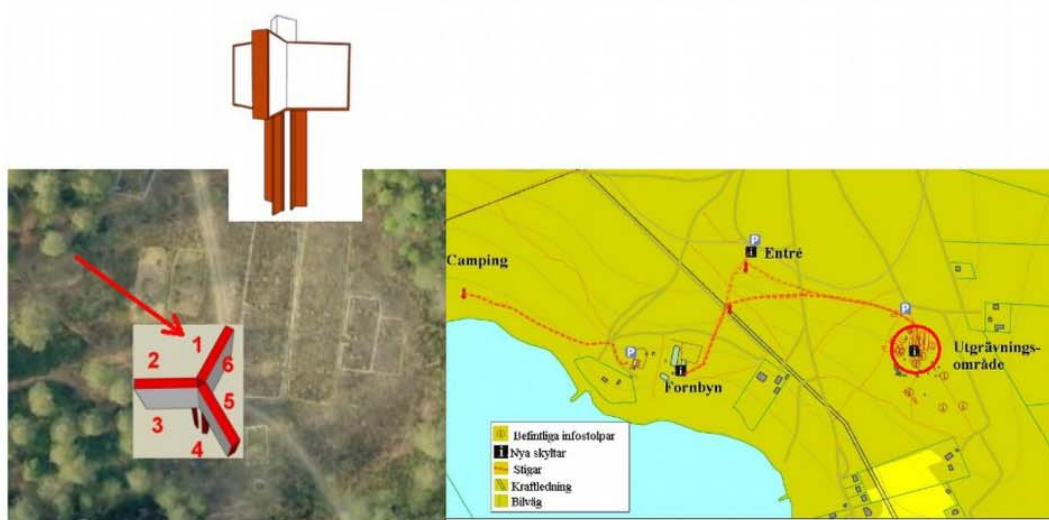

B1

En bondgård från järnåldern

Så här såg gården ut på 500-talet. De vita markeringarna i marken visar var husen stod. De gula markerar var äldre hus har stått.

B2

Arkeologi på Genesmon

Du är nu mitt i ett område med fornlämningar från början av vår tideräkning, 100 – 600 e Kr. Då bosatte sig bönder här, byggde en gård och begravde sina döda i högar intill.

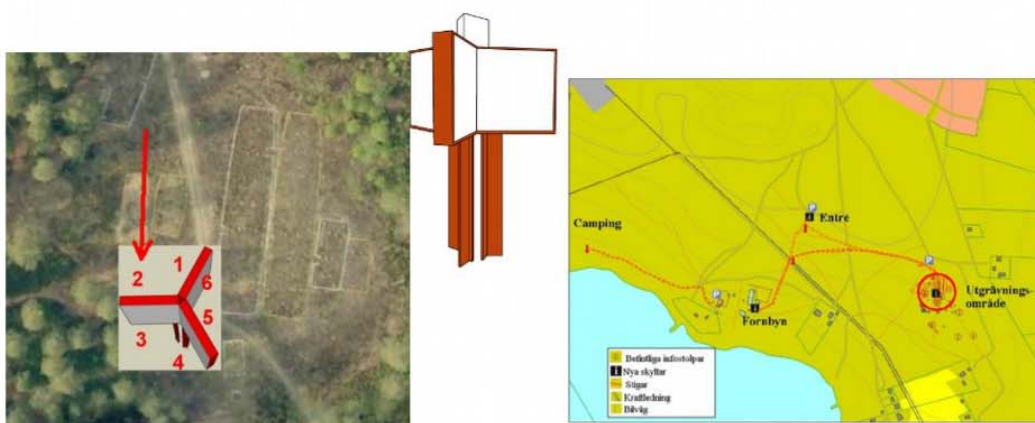
Tre av gravhögarna undersöktes 1962 av Evert Baudou. När han senare blev professor vid Umeå universitet ordnade han utgrävningar för studenter i området. Då planerade kommunen att bygga bostäder här och fornlämningarna skulle bort.

Utgrävningarna visade snart att det fanns mycket mer än gravar i området. En stor husgrund grävdes fram, närmare 40 m lång. Snart stod det klart att här fanns ett gårdskomplex med flera husgrunder.

Per Ramqvist och Anna-Karin Lindqvist, kom att leda undersökningarna som fortsatte flera år. Kommunen ändrade planerna att bygga bostäder. I stället blev här ett fritidsområde.

Per Ramqvist skrev 1983 sin doktorsavhandling om gården. Med hjälp av spridningen av fynd, fosfater, konstruktionsdetaljer och förkolnade fröer kunde de olika husens funktion bestämmas. Det gick också att se hur de långa husens olika rum användes. Kol från bränder användes för att datera husen och det visade sig att gården brunnit ner omkring år 350. Därefter byggde bönderna upp likadana hus intill de som brunnit eller förfallit.

150 meter norr om gården hittade och undersökte Anna-Karin Lindqvist 1987-88 en boplatz 400 år äldre än gården. Utgrävningen visade att människorna på Genesmon då fiskade och jagade säl. Några förkolnade sädeskorn och brända fragment av fårben antyder att man bedrev någon slags jordbruk. På boplatzen fanns också keramik med inblandning av asbest. Asbestkeramik är relativt vanlig i Norrland men inte här vid kusten och så långt söderut som Genesmon.

B3

Hus från järnålder

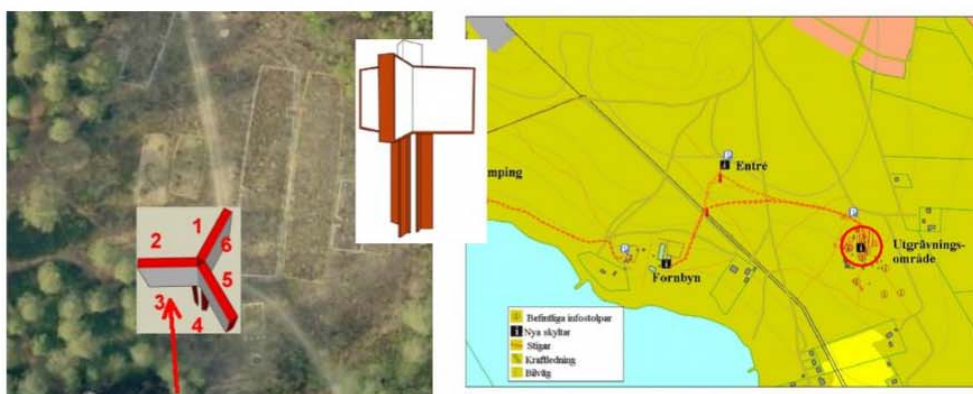
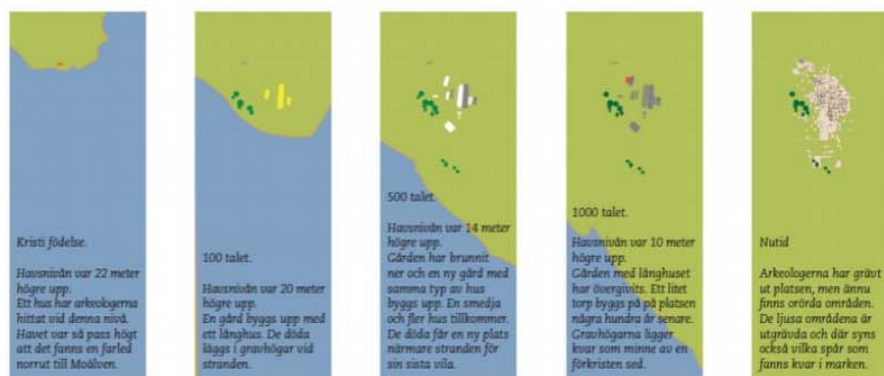
Arkeologerna hittade spår i marken efter bärande stolpar, väggar, hårdar och gropar. Fynd av föremål, ben, frön och växtdelar gav fler ledtrådar så att arkeologerna kunde rekonstruera husen.

Det första långhuset byggde bönderna redan på 100-talet. Efter en förödande brand 250 år senare byggde bönderna ett nytt långhus med förbättrade konstruktioner och alldeles intill det nedbrunna. Andra byggnader byggdes på samma sätt upp igen.

Husens väggar och stolpar har markerats med plintar och kantsten. De gula husen är från tiden 100-350 e.Kr. De vita husen är från tiden därefter. Gården övergavs troligen på 600-talet. Ett litet torp uppfördes på 1200-talet.

När arkeologerna grävde fram ett av långhusen kunde de se att taket bars upp av parvisa stolpar. Huset var indelat i flera rum. Där fanns förråd, bostad, stall och kök. Härda fanns mitt i bostadsrummet, men även i stallet och grovköket, till höger i bilden. Rekonstruktionen är uppbyggd på experimentgården.

B4

Hantverk på gården

Några på gården var duktiga hantverkare och Genesmon var säkert känd vida omkring för föremålen som tillverkades här.

De finaste föremålen har lämnat gården för länge sedan men bland skräpet finns ledtrådar om hantverkarnas förmågor.

I ett av husen gjöt de bronssmycken. Gjutformar och deglar finns spridda i marken. I en av gjutformarna gjöts ett praktsmycke, ett förgyllt spänne av brons.

Ett liknande spänne har hittats i Jättendal, Jämtland.

I en särskild byggnad fanns en vävstuga. Vävstolen var stående i en grop. Arkeologerna hittade här tyngder som spände varpen. Inga textilier har bevarats men ett avtryck på en lerbit avslöjar att de vävde kypertväv som ger z-formade mönster.

Dräktspänne från Jättendal i norra Hälsingland

Rekonstruktion av hur spännet såg ut

Brons smältes i en äggformad degel med knapp som handtag.

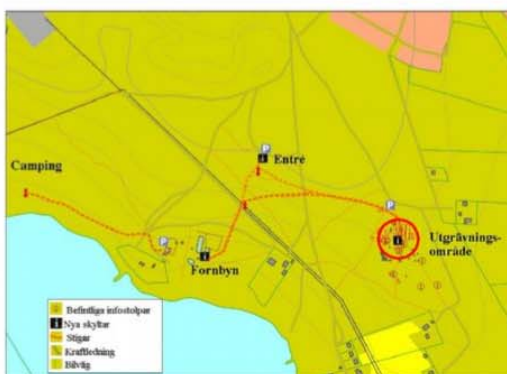
Gjutformsfragment till ett dräktspänne som grävdes fram i verkstaden.

I verkstaden och utanför hittade arkeologerna bitar av deglar och gjutformar, här markerade med gula prickar.

Rekonstruktion av grophuset där vävstolen stod, och ett litet förråd med tak intill.

B5

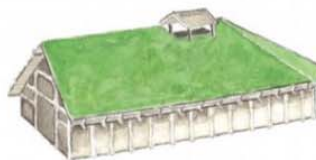
Smedjan

Smedjan var det bäst bevarade huset. Torvtaket skyddade marken när huset rasade samman efter en brand. Under torven fanns välbevarade rester av tankkonstruktionen.

Smeden arbetade både under tak och utanför smedjan. Inne i smedjan fanns fyra härdar som var avsedda för olika moment i smidet.

Med ledning av mängden slagg som fanns kvar har arkeologerna uppskattat att smeden tillverkade föremål som totalt vägde 200 kg. Smedjan var nog inte i bruk särskilt ofta, utan fungerade även som båthus, eller förråd.

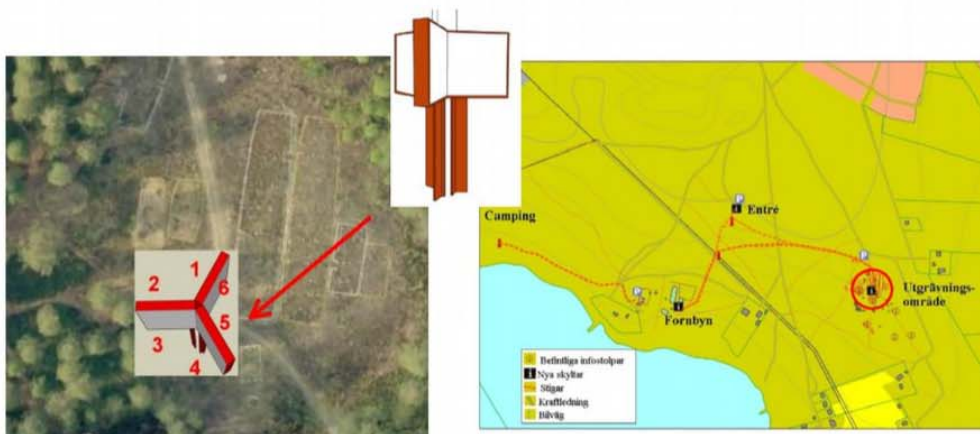
Några mindre järnföremål blev kvar på gården när den övergavs men större saker som yxor tog man med sig. Inga yxor har hittats på utgrävningen, trots att de var nödvändiga för bönderna.

Utgrävningsplanen som arkeologerna ritade och ett förslag till rekonstruktion ovanför. Smedjan är uppbyggd på experimentgården. Det ljusbruna området på ritningen är vallar som bildats av torvtaket efter en brand.

Föremål av järn som tillverkats i smedjan. En pilspets, en kniv, en nit, och ett häktspänne till ett klädesplagg.

B6

Gravar

På gården finns 13 gravar. Förmodligen har många som bott på gården begravts på annat håll, eller på annat sätt.

Sex av gravarna har arkeologerna grävt ut. Gravarna har varit kända långt innan gården upptäcktes. Tre gravar grävdes ut redan 1962.

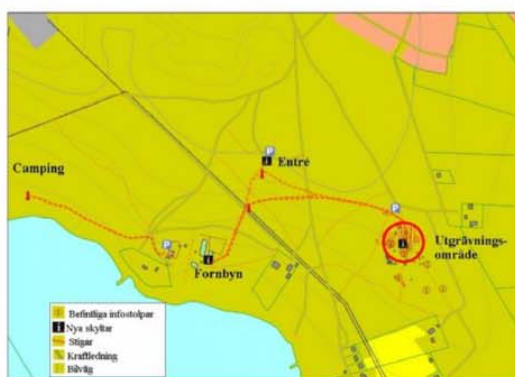
Några av de döda lades i en kammare under en jordhög. Andra brändes. Förmodligen var det bara gårdens prominenta som begravdes här.

I denna grav fanns en ring av större stenar och ett lager sten som täckte graven. I mitten placerades en rund stor sten, gravklot, som vanligtvis kvinnor med viss rang fick på sin grav. Gravklotet ligger nu på graven så det är lätt att känna igen den.

I gravhögen intill graven med gravklot fanns föremål som visar att den döde hade ett bälte med sina personliga tillhörigheter. En skinnpåse, ett eldåren och en eldslagningssten, samt en kam av ben. Föremålen satt fast i bronsbeslag på bältet. Anden på bältet var förstärkt med ett järnbeslag. Sådana bälten bär vanligen av män.

C1

En experimentgård om bondelivet för 1500 år sedan

När arkeologerna grävde fram gården på Genesmon var alla nyfikna på hur husen såg ut i full skala och hur det var att leva som bonde på 500-talet. Örnsköldsviks museum tog initiativ till att en stiftelse bildades för att göra det till verklighet.

Stiftelsen utsåg Lena Edblom att leda och dokumentera bygget av experimentgården. Hon samlade in tolkningar från både arkeologer och byggnadsingenjörer. Sommaren 1991 började långhuset byggas. Arbetet med rekonstruktionerna lade grunden till hennes doktorsavhandling 2004.

Lena Edblom ledde även den publika verksamheten som med tiden blev omfattande. Stiftelsen ordnade i flera år möjlighet för skolbarn att leva sig in i järnålderns bondeliv. Ibland med övernattning. De fick prova att sköta djur, skörda, laga mat, väva, smida och annat som hörde till livet på 500-talet.

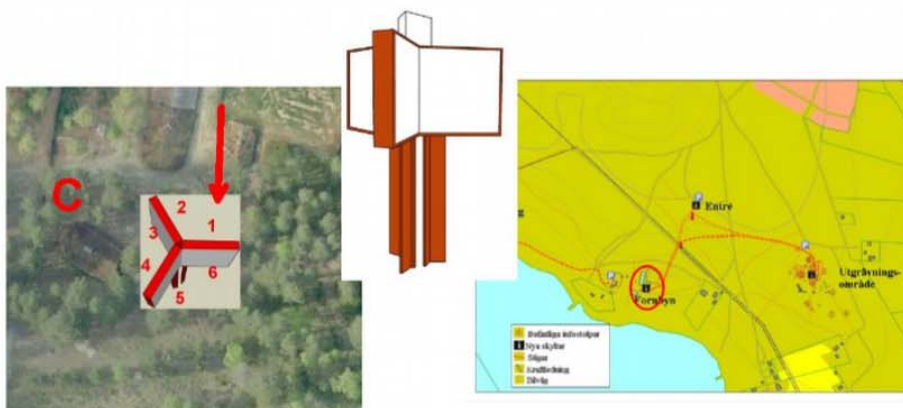
Experimentgården var också ett uppskattat turistmål där värddar i tidstypiska kläder tog emot besökare och berättade om livet på gården. Ibland ordnade värddarna gästbud för företag och andra grupper.

Nu är experimenten slutförda och stiftelsen avvecklad. Örnsköldsviks kommun har tagit över anläggningen och ska hålla den tillgänglig för invånare och turister, samt bedriva skolverksamhet under vår och höst.

Lena Edblom vid utgrävningen på Genesmon innan experimentgården byggdes.

Besökare och skolbarn lever bondeliv på järnåldern.

C2

Smide och båtbygge

Smedjan är en förhållandevis stor byggnad. Varför? Järnsmede kräver inte så stort utrymme. Smeden utförde vissa moment i smidet utanför smedjan.

Förutom verktyg och jaktvapen tillverkade gårdens smed nitar och spikar. De behövdes för att bygga båtar. Bordsplankorna naglades fast med nitar. Den stora smedjan kanske också fungerade som båthus under vintern.

Det är osäkert om båtar på denna tid hade segel. Man tog sig långt med hjälp av åror. I Gävle grävde arkeologer fram en båt från 400-talet som har varit förebild för den rekonstruerade båten i Gene. Det var svårt att få fram rätt virke och dimension. Båten är något förminskad i förhållande till originalet och konstruktionen förenklad.

Båtbyggaren på 400-talet holkade ur en 7 meter lång stock av lind eller asp som sedan spändes ut för att öka bredden. Därefter nitades bord av gran fast på sidorna.

Försök med smide i smedjan

Björkebåten från Gävle rekonstrueras i Gene

C3

Mat och dryck

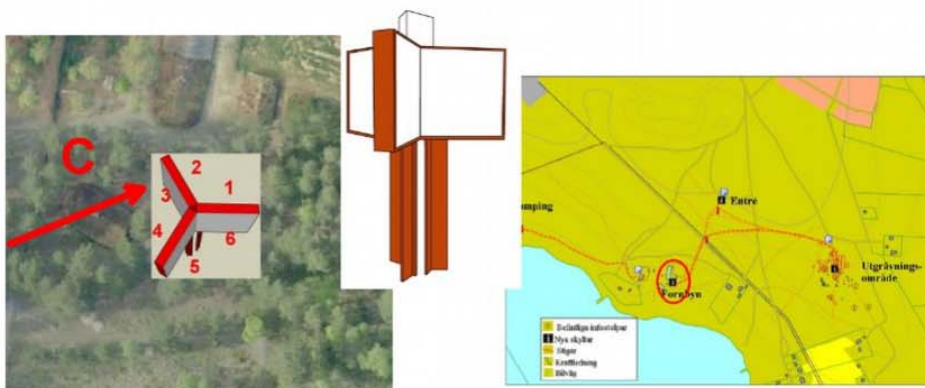
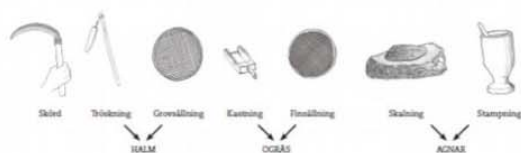
Åkern var inhägnad för att inte djuren skulle skada skörden. Havre och korn odlades. Kornet var av en äldre sort med sex rader. Odling och gödsling bidrog till att andra växter trivdes. Vi betraktar dessa som ogräs, men en del går att äta.

Djuren försåg gården med gödsel, vilket var nödvändigt för att grödan skulle gro på dessa breddgrader. Arkeologerna tror att gården hade tre hektar åker och att hälften låg i träda.

Efter skörd följde flera steg innan maten stod på bordet. Kanske inte bara mat som gröt, bröd och palt, utan även öl och mjöd. Det krävdes flera arbetsmoment för att utvinna kornmjöl och öl. Det blev spill från växterna vid varje moment. Frön och växtdelar var till hjälp för att identifiera vad olika hus användes till.

Under vintern behövde djuren foder som förvarades i fähuset i långhuset. Kanske havren i första hand var foder till hästarna. Det fanns mycket våtmarksväxter i ladan, strandfoder som slagits inför vintern.

Arkeologerna tror att det lilla huset vid inhägnaden var avsett för förvaring av otröskad säd och utsäde. Väggarna var täta för skydd mot smådjur. Många växter plockades i skogen. Arkeologerna hittade frön av hallon, kråkbär, blåbär, lingon, smultron, mjölon, ekorrbär och enbär.

C4

Gårdens djur

Arkeologerna hittade ben av häst, kor, gris, get och får. Djuren var något mindre på järnåldern jämfört med dagens djur. På gården fanns även hundar.

Kor, får och getter betade i skogen och på strandängarna. Grisar böckade på gården i hagar.

Hästen var nödvändig för långa transporter och arbetet på åkern. Arkeologerna hittade enstaka tänder av häst. Hästarna hade en särskild ställning bland djuren. Ett hästhuvud har troligen hängt över ingången till fähuset. Hästen symboliserade husfrid och gav lycka till hushållet.

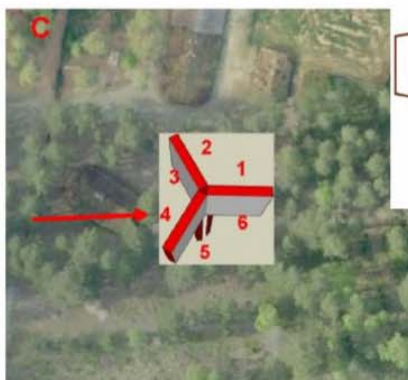
Fåren gav både ull och mat. Lin odlades på åkern. Kläderna var vävda. En vävstuga fanns på gården med en vävstol stående i en grop. Vävgropen passade för linneväven som måste hållas fuktig.

Ett av experimenten på gården var att väva på en stående vävstol.

Gårdsfolket jagade och fiskade också. Benexperter har identifierat stora mängder ben av säl, men fisk, hare och fågel finns också bland benfynden.

C5

Bostad och stall i ett

För 1500 år sedan var det vanligt att förråd, stall och bostad fanns i en enda lång byggnad.

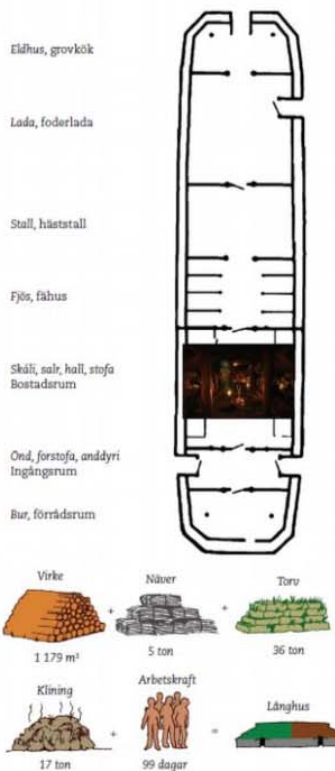
Detta hus är en konstruktion och tolkning av arkeologernas resultat från utgrävningen av ett av långhusen på Genesmon. I Sverige finns inga långhus norr om Genesmon. I södra Sverige och på kontinenten har de varit vanliga sedan flera tusen år och alltid hört samman med jordbruk.

Stolparna och väggarna syntes i marken vid utgrävningarna. Likaså härdar och lerklining som tätade väggar och tak.

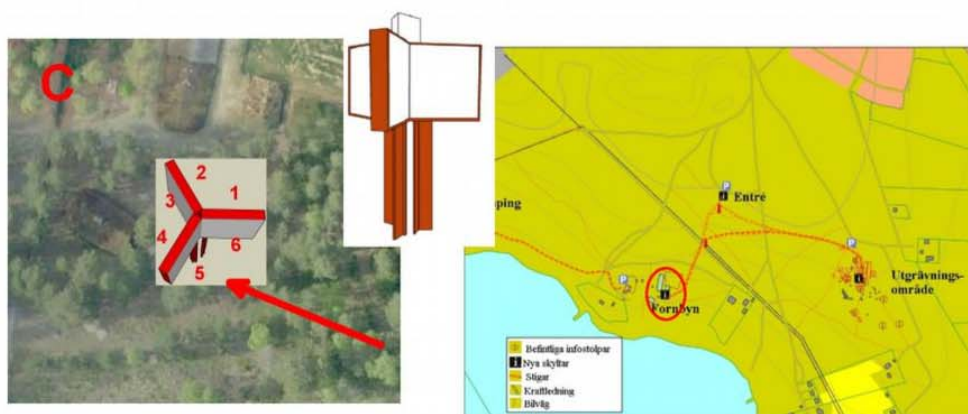
Bostadsdelen var bättre bevarad än staldelen. Arkeologerna tror att ett torvtak över bostadsdelen bidragit till detta.

Med ledning av spår i marken, växtrester, fynd och härdar har de olika rummens funktion identifierats. Rumsindelningen har motsvarigheter på gamla isländska gårdar och benämningar på rummen återfinns i isländska sagor.

Det tog fem år att återskapa långhuset. Flera ingenjörer och andra experter var delaktiga. Många svårigheter dök upp. Bygget var ett försök att få till hållbara lösningar

Det här krävdes för att bygga långhuset.

C6

Vinterbestyr

Det är fortfarande en gåta hur huset värmdes upp. Vid ett försök att bo i långhuset några veckor vintern 1998 visade det sig att det behövdes orimligt mycket ved. Dessutom blev huset outhärdligt rökigt.

Djuren alstrade värme och de blev ersatta av elektriska element vid försöket, men det hjälpte inte.

Väggarna var för dåligt isolerade och för otäta. Med bättre tätning skulle kanske de dubbla väggarna fungera som en termos?

Röken skulle enligt teorier som framförts av arkeologer, leta sig ut genom öppningar i gavlarna, men så blev det inte. Slutsatsen av experimentet blev att det måste ha funnits rököppningar i taket.

I isländska sagor nämns både *rökfång* och *rökbärare*. Förmodligen fanns det en stor rökhuve över härden som ledde ut röken till rököppningen i taket.

Arkeologerna hittade mycket lerklining runt själva härden, som förmodligen tätade rökhuven och innertaket.

